

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Ana Bilim Dalı

**DÖVİZ KURLARI, DIŞ TİCARET VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ:
TÜRKİYE ÜZERİNE BİR UYGULAMA**

Yüksek Lisans Tezi

Çiğdem ALİM

Sivas
Ekim 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Ana Bilim Dalı

**DÖVİZ KURLARI, DIŞ TİCARET VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ:
TÜRKİYE ÜZERİNE BİR UYGULAMA**

Yüksek Lisans Tezi

Çiğdem ALİM

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Necati Alp ERİLLİ

Sivas
Ekim 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : İktisat
Tezin Başlığı : Döviz Kurları, Dış Ticaret Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi:
Türkiye Üzerine Bir Uygulama
Savunma Tarihi : 09/09/2019
Danışmanı : Doç. Dr. Necati Alp Erilli

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı:

Prof. Dr. Adem DOĞAN

Üye:

Doç. Dr. Tayfur BAYAT

Üye:

Doç. Dr. Necati Alp ERİLLİ

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Çiğdem ALİM tarafından hazırlanan “Döviz Kurları, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama” başlıklı tez, kabul edilmiştir.
.../.../20...

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL

Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntuladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

09/10/2019

Çiğdem ALİM

ÖNSÖZ

Bu çalışmada 2010M01-2019M04 dönemini kapsayan döviz kurları, dış ticaret ve ekonomik büyüme kavramları teorik olarak incelenerek; birbirleri üzerindeki etkileri, nedensellik ilişkileri ve yönleri araştırılmıştır.

Tez çalışmamın her aşamasında değerli fikirleriyle bana katkıda bulunan, sabrıyla tahammül gösteren ve destekleyen Danışman Hocam Doç. Dr. Necati Alp ERİLLİ'ye ve değerli birikimlerinden faydalanmamı sağlayarak motivasyonumu yükselten Prof. Dr. Adem DOĞAN ve Prof. Dr. Güven DELİCE Hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Her türlü maddi ve manevi destek ile yardımlarını benden hiçbir zaman esirgemeyen başta kıymetli eşim Serkan ALİM olmak üzere, ÖZDEMİR, ÇELİK ve ALİM ailelerime; hem eğitim hem de çalışma hayatımda varlıklarıyla güçlendiğim Dayım Fahrettin ÇELİK, kıymetli arkadaşlarım Fadime GÜRBÜZ ve Hilal YOKUŞ TOPTAŞ'a teşekkürü borç bilirim.

Bu çalışmamı ellerinde sevgi yumağında büyütüldüğüm Anneannem Gülizar ÇELİK ve Dedem Dursun ÇELİK'e armağan eder; kendilerine tüm benliğimle saygı ve sevgilerimi sunarım.

Çiğdem ALİM
Sivas-2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	v
TABLO LİSTESİ	vii
GRAFİK LİSTESİ	ix
ÖZET	xi
ABSTRACT	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
DÖVİZ KURU, DIŞ TİCARET VE EKONOMİK BÜYÜMENİN TEORİK VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ	3
1.1. Döviz Kuru Kavramı	3
1.1.1. Dolaysız Kur (Serten Kur).....	3
1.1.2. Dolaylı Kur (Enserten Kur)	3
1.2. Döviz Kuru Çeşitleri	4
1.2.1. Alış Kuru-Satış Kuru ve Kur Marjı	4
1.2.2. Çapraz Kur.....	4
1.2.3. Spot Kur.....	4
1.2.4. Forward Kur.....	4
1.2.5. Nominal ve Reel Kur	5
1.3. Döviz Kurunun Belirlenmesi Konusundaki Teorik Yaklaşımlar	5
1.3.1. Satın Alma Gücü Paritesi (SGP) Yaklaşımı	5
1.3.1.1. Mutlak Satın Alma Gücü Paritesi	7
1.3.1.2. Nispi Satın Alma Gücü Paritesi (NSGP)	7
1.3.2. Parasal Döviz Kuru Yaklaşımı	8
1.3.3. Aktif Döviz Kuru Piyasası Yaklaşımı	9
1.3.4. Portföy Yaklaşımı.....	9
1.3.5. Etkin Piyasa Hipotezi (EPH)	10
1.4. Döviz Kuru Sistemleri.....	11
1.4.1. Sabit Kur Sistemi.....	12
1.4.1.1. Sabit Kur Sisteminin Avantajları ve Dezavantajları.....	12

1.4.2. Dalgalı (Esnek) Kur Sistemi	13
1.4.2.1. Dalgalı Kur Sisteminin Avantajları ve Dezavantajları	14
1.4.3. Karma Kur Sistemleri	15
1.4.3.1. Yönetimli Dalgalanma	15
1.4.3.2. Geniş Marjlı Pariteler	16
1.4.3.3. Sürünen Pariteler	16
1.4.3.4. Parasal Birlikler	17
1.4.3.5. Para Kurulu	18
1.4.3.6. Para İkamesi (Dolarizasyon)	19
1.6. Kavramsal ve Teorik Düzeyde Dış Ticaret Olgusu	21
1.6.1. Dış Ticaret Politikasının Amaç ve Araçları	22
1.6.1.1. Dış Ticaret Politikalarının Amaçları	22
1.6.1.1.1. Bebek Sanayi Görüşü	22
1.6.1.1.2. Dış Ödeme Dengesizliklerinin Giderilmesi	23
1.6.1.1.3. İç Ekonomik İstikrarın Sağlanması	24
1.6.1.2. Dış Ticaret Politikalarının Araçları	24
1.6.1.2.1. Gümrük Tarifeleri	24
1.6.1.2.2. Tarife Dışı Araçlar	25
1.7. Ekonomik Büyüme ve Belirleyicileri	25
1.7.1. Ekonomik Büyüme	26
1.7.2. Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri ve Göstergeleri	26
1.7.2.1. Sermaye Birikimi	27
1.7.2.2. Nüfus ve İşgücü Artışı	27
1.7.2.3. Teknolojik Gelişme	28
1.7.2.4. Doğal Kaynaklar	29
1.7.2.5. Gelir Dağılımı	29
1.7.2.6. Beşeri Sermaye	30
İKİNCİ BÖLÜM	31
DÖVİZ KURU, DIŞ TİCARET VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN	
EKONOMETRİK ANALİZİ	31
2.1. Literatür Taraması	31
2.2. Veri Seti	40

2.3. Birim Kök Analizi	40
2.4. Granger Nedensellik Testi	46
SONUÇ	51
KAYNAKÇA	55
EKLER	67
Ek 1. Serilerin Düzey Seviyesindeki Grafikleri	67
Ek 2. Serilerin Düzey Seviyesindeki Histogramları.....	68
Ek 3. Birinci Dereceden Farkı Alınmış Serilerin Grafikleri	70
Ek 4: Birinci Dereceden Farkı Alınmış Serilerin Histogramları.....	71
Ek 5: VAR Yöntemiyle Gecikme Uzunluğu Tespiti.....	73
Ek 6: Granger Nedensellik Testi Sonuçları.....	74
Ek 7. VAR Modeli Sonuçları	77
ÖZ GEÇMİŞ	79

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Augmented Dickey-Fuller (Genişletilmiş Dickey Fuller)
AIC	: Akaike Bilgi Kriteri
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'nın Ekonomileri
COMESA	: Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı
DF	: Dickey-Fuller
EKK	: En Küçük Kareler
EPH	: Etkin Piyasa Hipotezi
EUVI	: İhracat Birim Değer Endeksi
EVDS	: Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
GARCH	: Generalised Autoregressive Conditional Heteroscedasticity (Genelleştirilmiş Otoregresif Koşullu Değişen Varyans)
GOÜ	: Gelişmekte olan ülkeler
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
GÜ	: Gelişmiş Ülkeler
HQ	: Hannan-Quin Bilgi Kriterleri
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IPI	: Sanayi Üretim Endeksi
IUVI	: İthalat Birim Değer Endeksi
MSGP	: Mutlak Satın Alma Gücü Paritesi

NSGP	: Nispi Satın Alma Gücü Paritesi
OECD	: Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü
PP	: Phillips-Perron
Q	: Çeyreklik Veri
REDK	: Reel Efektif Döviz Kuru
REER	: Reel Efektif Döviz Kuru
SGP	: Satınalma Gücü Paritesi
SIC	: Schwarz Bilgi Kriterleri
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TL	: Türk Lirası
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
ÜFE	: Üretici Fiyat Endeksi
VAR	: Vector Autoregression (Vektör Otoregresyon)

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. ADF Birim Kök Sonuçları	44
Tablo 2. PP Birim Kök Sonuçları.....	45
Tablo 3. Gecikme Uzunlukları	47
Tablo 4. Granger Nedensellik Testi Sonuçları	48

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. Serilerin İlgili Dönemdeki Hareketleri	43
---	----

ÖZET

Küreselleşen dünyada ülkelerin birbirleriyle etkileşimlerinin kaçınılmaz olması dış ticaret ve döviz kuru büyüklükleri arasındaki ilişkiyi önemli hale getirmiştir. Ekonomik büyümenin sürdürülebilir olması ise ülkenin dışarıdan sermaye akımını çekmesi ve yatırımların devamlılığı açısından önemlidir.

Çalışmamızda Türkiye için 2010M01-2019M04 dönemini kapsayan aylık bazdaki veriler aracılığıyla döviz kuru göstergesi olarak tüketici fiyat endeksi bazlı reel efektif döviz kuru; dış ticaret göstergesi olarak ihracat birim değer endeksi ve ithalat birim endeksi; ekonomik büyüme göstergesi olarak da mevsimsel etki ve şoklardan arındırılmış sanayi üretim endeksi değişken olarak kullanılmıştır. Serilerin düzey seviyesinde durağanlıkları ve birim köke sahip olup olmadıkları ADF (Augmented Dickey-Fuller (Genişletilmiş Dickey Fuller)) ve PP (Phillips-Perron) Birim Kök Testleri aracılığıyla tespit edilmiştir. Değişkenlerimizin düzey değerlerinde birim kök sorunu olduğu için değişkenlerin birinci farklarıyla çalışılmıştır. ADF testiyle en uygun modelin trendli ve sabitli olduğu anlaşılmıştır. Yapılan Granger testi sonuçlarına göre dış ticaret göstergelerinden olan ithalatla döviz kuru arasında döviz kurundan ithalata ve ihracattan ithalata doğru tek yönlü nedensellik ilişkisine rastlanmıştır. Diğer değişkenler arasında nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, Dış Ticaret, Döviz Kuru, Birim Kök Analizi, Granger Nedensellik Analizi.

ABSTRACT

The inevitable interaction of countries in a globalizing world has made the relationship between foreign trade and exchange rate magnitudes important. The sustainability of economic growth is important in terms of attracting capital flows from abroad and continuity of investments.

In our study, monthly data through the base exchange rate as an indicator of consumer price index for the period covering the 2010M01-2019M04 Turkey based real effective exchange rate; export unit value index and import unit index as foreign trade indicator; as the indicator of economic growth, seasonally adjusted and shock-free industrial production index was used as variable. Stability of the series at the level and the presence of unit roots were determined by ADF (Augmented Dickey-Fuller) and PP (Phillips-Perron) Unit Root Tests. Since there is a unit root problem in the level values of our variables, the first differences of the variables were studied. With the ADF test, the most suitable model was found to be trendy and stable. According to the results of Granger test, one-way causality relationship was found between import and exchange rate, which is one of the foreign trade indicators, from exchange rate to import and from export to import. The causality relationship between the other variables could not be determined.

Key Words : Economic Growth, Foreign Trade, Exchange Rate, Unit Root Analysis, Granger Causality Analysis.

GİRİŞ

Bretton Woods Sistemi'nin 1973 yılında çökmesiyle birlikte ülkeler paralarının birbiri karşısındaki değerinin belirlenmesi için serbest piyasa koşullarında oluşması yönünde adımlar atmışlardır. Dış ticarete özellikle ithalat için dalgalanan kurun belirsizliği arttıkça ülkeler için beklenen kurun da önemi yükselmiştir.

Gittikçe küreselleşen ve birbirleriyle ilişkileri sürekli artan bir dünyada yaşamının en temel zorunluluğu olarak devamlı ve sürdürülebilir büyümeyi yakalamak adına başta döviz kuru ve dış ticaret olmak üzere makro ekonomik değişkenler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi tespit etmek oldukça gerekli hale gelmiştir. Sadece bununla yeterli kalmayıp makro ekonomik değişkenlerin birbirleriyle olan kısa dönemli, uzun dönemli, tek yönlü ya da çift yönlü hatta ilişkisiz olduklarını daha önceden bilmek, atılacak olan adımlarda oluşturulacak ekonomi politikalarında karar mercilerinin öngörü tutarlılığını artırarak ani gelecek şoklara karşı piyasa tepkilerini daha kısa sürede çözmelerini sağlayabilir. Ülkeler kısa, orta ve uzun vadeli ekonomik hedeflerine ulaşmak için bu verilere ihtiyaç duyarlar. Bu doğrultuda literatürde yapılmış çok sayıda ampirik çalışma mevcuttur. Ancak bu çalışmaların sonuçlarından ortak bir görüş çıkarmak mümkün değildir. Çalışmalarda kullanılan serilerin ait oldukları dönemler, incelenen değişkenler, kullanılan teknikler ve modeller farklılık göstermektedir.

Çalışmamızın amacı Türkiye için 2010 Ocak ve 2019 Nisan dönemini kapsayan aylık bazdaki veriler aracılığıyla döviz kuru, dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini tespit etmek, teorik ve kavramsal açıdan bu büyüklükleri ele almaktır. Döviz kuru göstergesi olarak tüketici fiyat endeksi bazlı reel efektif döviz kuru; dış ticaret göstergesi olarak ihracat birim değer endeksi ve ithalat birim endeksi; ekonomik büyüme göstergesi olarak da mevsimsel etki ve şoklardan arındırılmış sanayi üretim endeksi değişken olarak kullanılacaktır. Kullanacağımız veriler Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden elde edilmiştir.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde döviz kuru, dış ticaret ve ekonomik büyüme kavramları teorik açıdan açıklanacak olup ikinci

bölümde literatür taraması ve ampirik analiz yapılacaktır. Serilerin düzey seviyesinde durağanlıkları ve birim köke sahip olup olmadıkları ADF (Augmented Dickey-Fuller(Genişletilmiş Dickey Fuller)) ve PP (Phillips-Perron) Birim Kök Testleri aracılığıyla araştırılacaktır. Değişkenlerde birim kök sorunu varsa çözüme kavuşturulacak ve modelin sabitli, sabitsiz, trendli ya da trendsiz olduğu belirlenecektir. Zaman serilerinde durağanlık genellikle düzey seviyesinde nadiren karşılaşılr. Bu sebeple değişkenlerde birim kök sorunu tespit edilirse, değişkenlerin farklarıyla ya da logaritmalarıyla çalışmak olası bir durumdur. Birim kökten ayrışan değişkenlerle Granger Nedensellik Testi aracılığıyla nedensellik ilişkileri incelenecek ve değişkenlerin ilişkilerindeki yönleri tespit edilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÖVİZ KURU, DIŞ TİCARET VE EKONOMİK BÜYÜMENİN TEORİK VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Döviz Kuru Kavramı

Bir ülke parasının bir başka ülkenin parası cinsinden değeri anlamına gelen döviz; sadece para değil onun yerine geçebilecek poliçe, emre yazılı senet, tahvil, bono gibi her türlü ticari araçtır (Bağrıaçık 2002: 7).

Dövizin değeri döviz piyasalarındaki işlem hacmine ve tercih edilmesine göre azalıp artmaktadır. Böylece ülke paralarının karşılıklı değerleri ortaya çıkmaktadır. Döviz alım satımında herhangi fiziki ortam ortaklığı gerekmediğinden döviz piyasaları ikincil piyasalardır (Karan 2007:46). Dış alım-satımında bulunan ülkelerin bu bağlamda uygulanabilir dış ticaret politikalarını döviz kurunda ayrı değerlendirememeleri kaçınılmaz bir durum olmuştur. Döviz kuru ülkenin sadece dış ticaret alanında değil; sermaye giriş çıkışı, yatırımlar, borçlanma ve harcama gibi diğer makro ekonomik büyüklükler üstünde de etkiye sahiptir. Hükümetlerin uyguladıkları döviz kuru politikası kapsamında yapacakları devalüasyon (paranın değerinin düşürülmesi) ya da revalüasyon (ulusal paranın yabancı paralar karşısındaki değerinin yükseltilmesi) bu değişkenlikleri doğrudan etkileyecektir.

1.1.1. Dolaysız Kur (Serten Kur)

Bir birim ulusal paranın kaç birim yabancı para birimine denk geldiğini gösteren yazılış biçimine denir. Örneğin günümüzde 1 TL= 0,18 Dolara karşılık gelmektedir.

1.1.2. Dolaylı Kur (Enserten Kur)

Bir birim yabancı paranın kaç birim ulusal paraya denk geldiğini belirten gösterim tarzıdır. Örneğin 1Dolar=5,49 TL.

1.2. Döviz Kuru Çeşitleri

Döviz kurunun alış, satış kuru ile kur marjı, çapraz kur, spot kur, forward kur, nominal ve reel kur olmak üzere çeşitleri vardır.

1.2.1. Alış Kuru-Satış Kuru ve Kur Marjı

Döviz piyasasındaki işlemlere aracılık eden kurumların, döviz ya da döviz yerine geçen araçları satışta talep ettikleri değer satış kuru iken alıcıların ellerinde bulunan dövizleri elde etmek üzere verdikleri değere alış kuru denmektedir. Alış kuru ve satış kuru arasındaki fark kur marjını oluşturur. Kur marjı işlem hacminden piyasa istikrarından ve piyasaların organize ya da dağınık olmasında etkilenmektedir. İşlem hacmi yüksek, piyasa istikrarlı ve dağınık değilken marj azalır. Aksi durumlarda da yükseliş gösterir (Seyitoğlu 2003:84-88).

1.2.2. Çapraz Kur

Bir ülke parasının diğer iki ülke parası karşısındaki değeri biliniyor ise gösterimde ortak olmayan ülkelerin paralarının karşılıklı değerine çapraz kur adı verilir. Çapraz kur hesaplamalarında uluslararası para genellikle Dolar olduğu için Dolar üzerinden işlem yapılır. Bu hesaplamayı örneklendirecek olursak; 1 Dolar 5,49 TL ve 1 dolar 0,89 Euro ise 1 Euro 6,15 TL dir (Çufadar 2010: 10-13; Koçak 2006: 10).

1.2.3. Spot Kur

İşlemi gerçekleştirecek olan tarafların işlem tarihindeki parite değeri üzerinden anlaşarak işlem tarihinden iki gün sonrası için valör belirledikleri kur tipidir. (Çufadar 2010: 36-39).

1.2.4. Forward Kur

Kur dalgalanmalarına karşı kendini güvende tutmak isteyenlerin tercih ettiği bir kur türü olan forward kur; bir para biriminin başka ülke para birimine karşı değerinin önceden belirlenmesiyle yapılır. Dövizin vadeli teslim kuru anında teslim kurundan yüksek ise forward primi; düşük ise forward iskontosu ve eşit ise kurun flat olması anlamına gelir. Kısaca tanımlamak gerekirse döviz alım satım işlemi dövizin ileride belli olacak riskini minimize etmek amacıyla belirlenen kurun gelecekteki

değerine tercih edilme durumu olarak ifade edilebilir (Seyidoğlu 1997: 77-78; Jones 2001: 72).

1.2.5. Nominal ve Reel Kur

Nominal döviz kuru, iki ÷lke parasının birbiri cinsinden nispi değeri olup döviz piyasasında geçerli olan satın alma güçlerinin ve enflasyonun dikkate alınmadığı kurdur. Reel kur ise değışim oranlarının yanı sıra kur enflasyonunu da içermektedir. Reel döviz kuru nominal döviz kuruna satın alma gücünü de dikkate alan kur türüdür.

Reel döviz kuru $E = e (P/F)$ formülü ile hesaplanmaktadır. Denklemden: E; reel döviz kurunu, e; saymaca döviz kurunu, P; yerli malın fiyatını, F; yabancı malın fiyatını göstermektedir (Ordu 2013:4).

1.3. Döviz Kurunun Belirlenmesi Konusundaki Teorik Yaklaşımlar

Döviz kuru belirlemede; satın alma gücü paritesi, parasal döviz kuru yaklaşımı, aktif döviz kuru yaklaşımı, portföy yaklaşımı ve etkin piyasa hipotezi olmak üzere 5 yaklaşım mevcuttur.

1.3.1. Satın Alma Gücü Paritesi (SGP) Yaklaşımı

Orijinal şekli ile teori; herhangi bir karşılıklı ilişki olmadan fiyatların döviz kurları üzerinde tek taraflı etkisi olduğundan hareketle, döviz kurunun açıklanmasında hiçbir gücün enflasyon kadar etkili olmadığını kabul eder. Böylece iki döviz arasında kur, bu ÷lkelerdeki nispi enflasyon oranlarına göre belirlenir (Machlup 1970: 27).

SGP yaklaşımına göre, döviz kuru fiyatı ile fiyatlar genel seviyesi değışimi arasında bulunan uyum tek fiyat kanununu baz olarak almakta ve alım satıma konu teşkil eden her türlü ürün dünyanın her yerinde aynı değere sahip olmaktadır. Döviz kurunun buradaki rolü ölçüm aracı olmasından ileri gelmektedir. Fiyatlarda meydana gelen oynaklık ve döviz kurunda meydana gelen oynaklık aynı miktarda gerçekleşirse SGP'nin varlığından ve geçerliliğinden söz edilebilir (Yıldırım 2003: 43).

Bir ülkede fiyatlar genel düzeyi artan bir trend izliyorsa, döviz kurunda yeniden denge oluşturmak zorunda kalmaktadır. A ülkesinde yaşanan enflasyon belli bir dönemde % 100 ve B ülkesinde ise %1000 artış gösterdiği varsayılırsa, iki para arasındaki döviz kurunun da değişmesi kaçınılmaz olmaktadır. Örneğin, enflasyon öncesinde 1 birim A ülkesi parası, 5 birim B ülke parasına denk geliyor iken, yaşanan enflasyonun ardından yeni denge kurunda 1 birim A parası için 50 birim B ülkesi parasına karşılık gelmektedir. Bu yaklaşımda döviz kurunun ülkelerdeki enflasyon oranlarının etkisiyle şekillendiği ve yeni denge kuru oluşturduğu varsayılmaktadır (Özavnik 1994:9).

Döviz kurlarının fiyatlar genel seviyesine bağlı olduğunu ifade eden SGP teorisi bu yaklaşımı mutlak ve nispi olmak üzere iki ana başlıkta savunmaktadır: Mutlak SGP, iki ülkenin fiyatlar genel seviyesinin oranlamasıyla döviz kurunun elde edileceği ifade edilirken, nispi SGP döviz kurlarındaki yüzde değişimin iki ülkenin fiyatlar genel düzeyindeki değişime yani enflasyon farkı oranına eşit olduğundan bahsetmektedir (Salvatore 1987: 411).

SGP nedensel bir ilişki biçiminde değil, tersine ekonominin uzun dönemli istikrar durumunda karşılanması gereken bir denge koşuludur. Döviz kurları ile fiyatlar arasında nedensel bir ilişki kurulamamış olsa bile, ekonomide SGP yönünde bir eğilimin bulunduğu durumlarda bu teknik, özel işletmeler ve kamu yöneticileri açısından çok önemli bir araç rolü oynayabilir (Seyitoğlu 2003: 125).

SGP ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farklılıklarını ortadan kaldırarak farklı para birimlerinin belirli bir sepetteki alım güçlerini eşitleyen değişim oranıdır. Bu sepetteki malların üretim süreci, kalitesi gibi faktörler ihmal edilmiştir. SGP tek fiyat kanununu baz alır. Mesela bir kg patates Türkiye’de 4 TL ABD de ise 5 dolar olsun. Yıllık geliri 20000 dolar olan bir ABD vatandaşının sadece patates aldığı varsayılırsa 4 ton patates alabilir. Bir Türk vatandaşının kendi ülkesinde 4 ton patates alması için gelirinin 16000 TL olması gerekir. Kurun 1 dolar= 5 TL olduğu var sayılırsa ABD vatandaşının kendi geliriyle Türkiye’de 25 ton patates alabileceken Türk vatandaşı yıllık geliri 3200 dolara denk geleceğinden sadece 640 kg patates alabilecektir. Burada patateslerin kalitesi, cinsi, rengi gibi faktörlerin hepsi göz ardı edilmiştir (Eğilmez 2012:2)

Enders'e göre SGP'nin taşıma maliyetlerini göz ardı etmesi, malların homojen olduğunu varsaymaları ve sepetin güncellenmesinde tercih ve zevkleri dikkate almamaları gibi sıkıntıları vardır.

SGP, günümüzde 2 ana başlık altında incelenmektedir: Mutlak Satın Alma Gücü Paritesi ve Görelî Satın Alma Gücü Paritesi.

1.3.1.1. Mutlak Satın Alma Gücü Paritesi

Mutlak Satın Alma Gücü Paritesi'nde döviz kuru; yurt içi TÜFE ve yurt dışı TÜFE arasındaki orana eşittir. Yurt dışı TÜFE yurt içi TÜFE'den küçük olduğunda yurt dışı mallar diğerlerinden daha ucuz olacağı için ithalat cazip hale gelecektir.

Mutlak Satın Alma Gücü Paritesi (MSGP), Tek Fiyat Yasasının tamamen doğru olduğunu kabul etmekle kalmayıp aynı para ile aynı mal sepetinin dünyanın her yerinde aynı değerde olduğunu kabul eder. Bir birim ulusal paranın geçerli döviz kurundan dönüştürüldüğünde dünyanın her yerinde aynı satın alma gücüne sahip olması beklenir ancak sadece belirli mallarla işlem yapılarak tüm malları işleme dahil etmeyerek, taşıma giderlerini yok sayarak yapılan hesaplamalarda hatalar olması muhtemeldir. Bu paritenin bir diğer ihmalî de sermaye giriş çıkışlarıdır (Işıklar 1998:12; Seyidoğlu 2003:369; Bayraktar ve Öztürk 2010: 163). Neary'a göre bu önermenin geçerli olabilmesi için bütün malların ticarete konu olması ve taşıma maliyetinin karşılıklı eşit olması gerekir. Ancak bu mallar ticarete konu olmuyorsa fiyatların her yerde eşit olması beklenemez. Nitekim, ampirik çalışmaların da ortaya çıkardığı gibi SGP'den sapmalar söz konusu olmaktadır. Bununla birlikte bu sapmalar doğaldır. Zira, yüksek gelirli ülkelerde ticarete konu olan malların üretimindeki verimlilik daha yüksektir.

1.3.1.2. Nispi Satın Alma Gücü Paritesi (NSGP)

MSGP'nin eksikliklerini gidermeye çalışan başka bir yaklaşım türüdür. NSGP iki ayrı ülkede aynı mal topluluğunun zaman içindeki fiyatlarında ki değişim hızının belirlenen kurda eşitlenmesi durumudur.

Bu yaklaşımda taşıma maliyetleri, gümrük tarife ve kotalar dahil edilmesine rağmen NSGP'nin de bazı sıkıntıları vardır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, yapısal

değişmelerin yaşanmadığı ve bozulmayacak bir tam istihdam dengesi mevcut değildir. İç ve dış dengenin eşanlı olarak sağlandığı bir dönemde de kuru belirlemek zordur. Kurlardaki değişikliğin fiyatlarda meydana gelen değişikliğe eşit olduğunu vurgular. Hangi ülkede enflasyon oranı diğerine göre yüksekse o ülke parası giderek değer kaybeder (Gibson 1996: 54-56; Bayraktar ve Öztürk 2010:163-164).

1.3.2. Parasal Döviz Kuru Yaklaşımı

Bretton Woods sisteminin çökmesi ile esnek döviz kuru rejimine geçilmiştir. Eldeki tasarrufların diğer ülkelerdeki faiz oranlarına karşı duyarlı oluşu, sıcak para giriş çıkışını hızlandırmış para piyasasında dengeyi sağlamak ön plana çıkan hedefler arasında yerini almıştır. Bu yaklaşımda nisbi satın alma gücü paritesinin eksiklikleri giderilmeye çalışılarak gelir, para arzı ve faiz oranları üzerinde durulmuştur (Ordu 2013:12; Bayraktar ve Öztürk 2010:168).

Döviz kuru, para arzı ve para talebinin kesişmesiyle oluşur. Ancak bu yaklaşımda para arzı Merkez Bankası aracılığıyla belirlendiği için para talebi üzerine daha çok yoğunlaşmıştır. Diğer yaklaşımlardan bir diğer farkı sadece mal piyasalarında değil para piyasalarında da beklenti kavramına yer vermesidir. Para arz ve talebinde meydana gelecek bir değişme döviz kuru oynaklığına sebep olmaktadır. Frenkel'e göre döviz kurlarının yanı sıra dış ticaret dengesi de parasal bir olgu olup, sabit döviz kuru sistemi altında denge parasal varlıklarca sağlanırken; esnek kur sisteminde bu faktörlerin etkisiyle döviz kuru belirlenir (Bilson 1978: 392-394; Seyitoğlu 2003: 160).

Ekonomik büyüme ile ulusal para değer kazanmaktadır. Para arzının yüksekliği sebebi ile kurlar artarsa ekonomide enflasyonist ortam oluşmasıyla birlikte satın alma güçleri giderek düşer ve para talebi artar. Parasalcı yaklaşımda ödemeler dengesi parasal bir olgu olup; para, sermaye gibi stok değişken özelliğine sahiptir. Para iki kaynaktan elde edilmesine rağmen ödemeler dengesinde mal ve varlıkların uluslararası değişimini etkiler. Bu yaklaşım döviz kurlarındaki dengesizliklerin para politikası ile giderilebileceğini varsayar. Ancak para talebinin kararlı olmaması sebebiyle döviz kurlarındaki dengesizlik para politikasıyla giderilemez. Bunun yanı sıra finansal varlıklar birbirleriyle tam ikame değildir.

R.J.Hodrick (1989) yılında yaptığı ampirik analizde Almanya ve İngiltere ekonomilerinde para arzı ve talebi değişkenlerinin döviz kuru üzerindeki etkisini araştırmış; döviz kurundaki dengesizliklerin Almanya'da uygulanan para politikası ile giderilebildiği İngiltere'de ise giderilemediği; gelirlerindeki azalmanın ise para talebini de azaltarak fiyatlar genel düzeyini yükseltmesine bununda faiz oranlarını yukarı çekmesi sonucu kurları düşürdüğü ve ulusal parayı değerlendirdiği sonuçlarına ulaşmıştır (Johnson 1977: 220-225; Bayraktar ve Öztürk 2010:170-171).

1.3.3. Aktif Döviz Kuru Piyasası Yaklaşımı

Bu yaklaşıma göre cari döviz kurunun değerini belirleyen temel faktör döviz kurunun gelecekteki değeriyle ilgili beklentilerdir. Döviz kurundaki bir artış beklentisi insanları döviz alımına yönlendirmek suretiyle döviz talebini artıracak bu nedenle kur yükselmiş olacaktır. Yine döviz kurunun düşeceği beklentisi de tersine dövize olan talebin azalarak kurun düşmesine neden olabilecektir (Bostan, Özdemir 2011: 200).

1.3.4. Portföy Yaklaşımı

Harry Markowitz 1952 yılında sistematik risk ve getiri arasındaki ilişkiyi Portföy Teorisi adı altında incelemiştir. 1958 yılında James Tobin risk içermeyen menkul değerleri ekleyerek daha kapsamlı kuramsal çerçeve oluşturmuştur.

Portföy Tercihi Teorileri, daha sonraları McKinnon (1960), Branson (1975), Kouri (1976), Miles (1978), Girton ve Roper (1981) ve McKinnon (1982) tarafından geliştirilmiştir. Dünyadaki parasal ve finansal varlık piyasaları, bir bütün olarak düşünülmektedir. Mal piyasalarında yapılan işlemlerin döviz kurlarında meydana gelen değişimler aracılığıyla döviz piyasalarından geçmesi arasında ilişki kurulmaktadır. Yabancı menkul kıymetlerin arz ve taleplerinde meydana gelen değişimler döviz kuru oynaklığına sebep olmaktadır. Portföy yaklaşımı finansal varlıklar arasındaki tam ikameyi öngören varsayımı reddederek finansal varlıklara yönelik risk farklılıklarını da dikkate almaktadır. Bireysel tasarrufların en uygun dağılımı, çeşitli yatırım alternatiflerinin göreceli risk ve getirilerine bağımlı olmaktadır. Birey gelirini en üst düzeye çıkaracağını düşündüğü finansal araçlarla portföyünü çeşitlendirir. Bu yaklaşıma göre, döviz kurunu belirleyen faktörler,

parasal ve finansal varlıkların arz ve talebini etkileyen işlemlerdir. Diğer bir deyişle, bu teorilerde, yatırımcıların daha fazla risk alması ancak daha yüksek getiri vaadiyle mümkün olmaktadır (Alptekin 2009: 47; Çağlar 2003: 94; Plihon 1995: 63).

Portföy yaklaşımı alanındaki ampirik çalışmalar iki önemli metodolojik sorunu ima etmektedir. İlk sorun verilerin kısıtlı olmasıdır; ajanların ellerindeki finansal varlıkları para birimine göre inceleyebilmek oldukça zordur. Bu veri elde olmadığından farklı değişkenler kullanarak analizler yapılmakta ancak her kullanılan veri tam olarak istenileni verememekte ve birtakım varsayımların yapılmasını gerekli kılmaktadır. İkinci metodolojik sorun ise durağan bir varlık talebi fonksiyonu elde etmenin zorluğudur. Frankel (1982) mikro temelli bir 'sermaye varlığını fiyatlandırma modeli' kurulabileceğini savunmaktadır. Ancak bu modelin makro-ekonometrik bir çerçevede kullanmanın, uluslararası uyumlaşmanın sağlanabilmesi için beklenen getirilerdeki değişikliklerin gerekliliği nedeniyle doğru olmayacağı eleştirisini getirmektedir (Ordu 2013: 15; Akt. Dinçer 2005: 16).

1.3.5. Etkin Piyasa Hipotezi (EPH)

Etkin piyasa hipotezi yaklaşımı, döviz piyasasının etkin işlediği varsayımı üzerine kurulmuş olup ilerde oluşacak olan her türlü bilginin piyasaya anında yansıdığını ve kurların bu bilgilere göre şekil aldığını varsayar. Bu yaklaşımda yatırımcıların her türlü beklentisi hemen hemen aynıdır. Homojen risk ve getiri beklentilerine sahip olan yatırımcıların rasyonel hareket ettikleri varsayılarak işlem maliyetleri yok kabul edilir. Piyasada işlem yapan herkes istediği bilgiye hemen ulaşabilir ve piyasa hakkında öngöründe bulunurken sistematik hata yapmazlar. Gelecekte meydana gelecek her türlü bilginin piyasaya anında yansıyor ve piyasaya gelen bilgiye göre kısa sürede şekil alıyorsa piyasanın etkinlik derecesi yükselir. Aksine bilgi sadece geçmiş bilgiler veya getirileri içeriyorsa fiyatlar güncel bilgilere ayak uydurmakta sıkıntı çekecek ve zayıf etkin piyasa olarak adlandırılacaktır. Bu tür piyasalarda işlem yapanlar yatırımların risk ve getiri maliyetlerini net olarak belirleyemezler. Dolayısıyla rasyonel karar alamazlar (Öztürk 2010: 178-179; Yıldırım 2003: 44).

Hipoteze göre menkul kıymet fiyatları ile bilgi arasında bir ilişki bulunmakta ve menkul kıymet fiyatları her zaman açıklanan yeni bilgilere göre oluşmaktadır. Piyasa etkinliği faaliyet, kaynak dağıtımı ve bilgi etkinliği olmak üzere üçe ayrılır: Faaliyet etkinliğinde, bu piyasada fon arz ve talep edenler minimum maliyetle işlemlerini gerçekleştirmektedir. Kaynak dağıtım etkinliğinde, bu piyasada en uygun kaynak dağıldığı amaçlanmaktadır. Son olarak bilgi etkinliğinde ise piyasadaki bütün bilgilerin fiyatlar üzerine net olarak etki ettiği'dir. Etkin bir piyasada bilgiler fiyatlara direk yansdığından ve katılımcılar aynı bilgiye doğrudan ulaştığı için yatırımcıların olağanüstü getiri beklentileri oluşmaz. Bir diğer yandan menkul kıymet fiyatlarını herhangi bir model aracılığıyla tespit etmek mümkün değildir. Bu hipotezde sürekli denge olarak adlandırılan ve gelen bilgiler ışığında kendini buna göre ayarlayan dinamik denge kavramı hakimdir. Menkul kıymet fiyatları da bu bilgilerden etkilendiğinden sürekli hareket halindedir. Fiyat uyum sürecinin hızı ne kadar kısa olursa o piyasa da o derece etkin piyasadır. Tam etkin bir piyasada sürekli denge beklenen durumdur. Ancak kısa vadede de olsa olası bir dengesizlik durumunda sıra dışı getiri şansı doğabilir. Etkin piyasa hipotezini reddeden bir durum oluştuğunda bunun etkin piyasa hipotezinin varsayımlarından mı yoksa sürekli denge varsayımından mı kaynaklandığı belirsizlik konusudur (Çelik 2007: 8; Karan 2001: 268;).

1.4. Döviz Kuru Sistemleri

Döviz kurlarının ya da fiyatlarının belirlenmesinde kullanılan sistemlere döviz kur sistemleri adı verilir. Sistemleri birbirlerinden ayıran en önemli özellik onları belirleyen mekanizmaların kaynağı olan belirlenme fonksiyonlarıdır. Döviz kuru, döviz piyasalarında alınıp satılan dövizler aracılığıyla ya da yetkili ekonomik otoritelerce belirlenebilir. Bunlara ilave olarak serbest dalgalanmaya bırakılıp gerektiğinde müdahalelerde de bulunulabilir. Bunlar ülkelerin ekonomik yapılarına göre tercih edilen yöntemlerdir. Temel olarak döviz kur sistemleri; Sabit Döviz Kur Sistemi, Serbest (Esnek) Döviz Kur Sistemi ve Sabit ile Esnek Döviz Kur Sistemleri'nin kaynaşması ile oluşan Karma Döviz Kur Sistemi olarak üç başlık altında toplanabilir (Oksay 2001: 10).

1.4.1. Sabit Kur Sistemi

Döviz kuru istikrarını sağlamak üzere hükümetin kuru belirlediği ve yetkili otoritelerce piyasaya para sunup çekerek kurdaki dengesizlikleri giderdiği sisteme sabit döviz kuru sistemi adı verilir. Sabit döviz kuru sisteminde, döviz kuru fiyatları yetkili otoritelerce belirlenir. Uluslararası ticarete de belirlenen kur üzerinden işlem yapılır. Döviz talebinde ya da arzındaki yükselmeler veya daralmalar belirlenen döviz kuru üzerinde değişiklik oluşturmaz. Merkez bankası ya da diğer ülkeler için yetkilendirilmiş otoriteler denge döviz kurunda dengesizlik fark ederse müdahalede bulunur. Bu mekanizmanın ana işleyiş noktası, ülkemiz için Merkez Bankası tarafından para arzının denge döviz kurunu oluşturmada araç olarak kullanılmasına dayanır (Parasız 2009: 474).

Sabit kur rejiminde döviz kuru politikasının oluşturulması ve politika hedeflerine uyumlu biçimde uygulanması görevini Merkez Bankası üstlenmiştir. Bunlara ek olarak ödemeler bilançosundaki dengesizlikleri gidermekte görevleri arasındadır. Merkez bankasının piyasaya müdahale ederken elinde hali hazırda altın ve döviz rezervi bulundurması gerekir. Buna kambiyo ya da döviz istikrar fonu adı verilir. Merkez Bankası'nın kur artışı karşısında yerli paranın değerini düşmesini engellemek amacıyla piyasaya döviz sunabilir ya da yerli parayı piyasadan çekebilir (Kapner, Marshall 1990:256; Koçak 2006: 21).

1.4.1.1. Sabit Kur Sisteminin Avantajları ve Dezavantajları

Sabit kur sistemi yerli paranın değerinin yabancı paralar karşısındaki değerinin sabitlendiği sistem olması sebebiyle kur belirsizlikleri ve spekülasyonları ortadan kaldırarak uygulanan para ve maliye politikalarında istikrar sağlamaktadır. Sabit kur sistemlerinde ekonomik birimler, ileriye dönük risk ve getiri beklentilerini belirlenen nominal kura göre yapabilmektedirler. Gelişmekte olan ülkeler kendilerini ani gelecek şoklara karşı koruyabilmek adına bu sistemi tercih ederler. Böylece enflasyon oranlarını düşürerek yapılacak yatırımların maliyetlerini azaltabileceklerdir. Enflasyonla birlikte düşen faiz oranları yabancı yatırımları ve doğrudan sermaye girişlerini teşvik edecek, karşılaştırmalı olarak ucuzlayan mallar uluslararası piyasalarda yerini alacak ve iktisadi büyüme gerçekleşecektir. Sabit kur rejiminde para politikasının bağımsız olmaması, Merkez Bankası'nın bir anda

genişletici ya da daraltıcı politika uygulamasını engellemektedir. Böylece parasal şokların döviz kuruna etkisi ortadan kalkmakta ve fiyat istikrarı sağlanmaktadır. Sabit döviz kuru sisteminin sağladığı bir diğer avantaj ise ülkelerin birbiri üzerinde ticari üstünlük kurma amacıyla paralarının değerini bir anda yükseltmeye ya da düşürmeye izin vermemesidir (Alberola, Molina 2005: 13; İnan 2002: 4; Müslümov 2003: 25).

Öte yandan Sabit Döviz Kuru Sistemi bazı dezavantajlara sahiptir. Öncelikle bu sistem etkin bir para politikası uygulamasının önüne geçmektedir. Sabit döviz kuru sistemini benimseyen ülke ile yapılan ticaretlerde ticaret yapan ülkenin para politikası farklı ise çelişkiler meydana gelmektedir. Oluşturulan kurun sürdürüleceğine dair ekonomik birimlerde pozitif bir beklenti vardır. Ancak kurun devam etmeyeceği yönündeki bir spekülasyon ülke ekonomisini krizin eşğine götürebilir. Enflasyon ve faiz oranlarının düşük olmasıyla içeri giren sıcak para enflasyonu artırmaya zorlayabilir ve faiz oranlarının beklenen oranın altında olması sebebiyle yaşanan ani çıkışlar ekonomiyi zor durumda bırakabilir. Merkez Bankasının müdahalelerde kullandığı döviz istikrar fonu azalır, ülke ekonomisinde yapısal kırılmalar meydana gelebilir. Bu durumda oluşacak şoklara karşı yapılacak müdahaleler zamanında uygulanamaz ve gerekli tedbirler alınamaz duruma gelmesi kaçınılmazdır. Döviz kuru istikrar fonunun gerektiğinden fazla olması spekülasyon ataklarında caydırıcılık sağlamakla birlikte âtıl durumda bekletilmesi de çeşitli maliyetleri beraberinde getirmektedir. Fiyatlar genel düzeyi sabitken para arzının artırılması yatırım ve harcama kanalında faiz oranları düştüğü için genel olarak bir yükselme eğilimi göstermektedir. Böylece GSYİH de artış meydana gelmekte ve ekonomik büyüme yaşanmaktadır. Ancak düşen faiz oranları yabancı sermayenin çıkmasına ve içerde döviz talebinin artmasına neden olur. Yükselen kurun önüne geçmek isteyen Merkez Bankası elindeki döviz rezervlerini piyasada eritir. Yerli paranın piyasada azalmasıyla faiz oranları tekrar yükselir. Bu döngü bu yüzden kalıcı olmaz (Ünsal 2004: 390; Yıldırım 2003: 23).

1.4.2. Dalgalı (Esnek) Kur Sistemi

Serbest değişken kur sistemini ifade etmek için Esnek veya Yüzen kur sistemi kavramlarından da yararlanır. Esnek kur sistemi döviz piyasasındaki döviz

talebinde ya da arzında bir değişiklik olduğunda döviz kurunun da buna anında ayak uydurup yeni denge noktasını şekillendirdiği kur sistemidir. Bu kur sisteminde kurdaki dalgalanmalar üzerinde hükümetin ya da yetkili kıldığı otoritenin etkisi bulunmaz. Döviz kuru serbest piyasa şartlarında toplam döviz arzı talebinin eşitlendiği yerde herhangi bir müdahaleye gerek duyulmadan kendiliğinden oluşur. Değişikliklere duyarlı olması ve bunlara karşılık vermesi sebebiyle sürekli hareket halindedir (Güran 1987: 83; Yıldırım 2003: 317)

Esnek ya da dalgalı kur olarak adlandırılan kur sisteminde döviz talebinde artış olması kurları yükselterek yeni denge noktasının belirlenmesini sağlarken; piyasa artan kurlara döviz arzındaki artışla yanıt verecek ve piyasa herhangi bir müdahaleye gerek olmadan yeniden dengeye girecektir. Teoride böyle olmasına rağmen realitede döviz kuru bu kadar esnek bırakılmaz (Ünsal 2011: 143).

Döviz arz ya da talebindeki daralma ya da genişlemelere piyasada hemen karşılık verilerek yeni denge noktası oluşmaktadır. Sürecin sürekli bu şekilde devam etmesi sebebiyle bu sistemde döviz kuru volatilitesi oldukça yüksektir. Merkez Bankası'nın sabit döviz kuru sisteminde elinde bulundurduğu döviz rezervine bu sistemde denge kuru ve dış denge otomatik oluştuğu için fazla ihtiyaç duyulmaz (Arslan 2005: 72-73; Oksay 2001:12).

1.4.2.1. Dalgalı Kur Sisteminin Avantajları ve Dezavantajları

Dalgalı kur sisteminin bir takım avantaj ve dezavantajları vardır. Bu sistemin avantajlarından bahsedecek olursak ulusal paranın değerini yukarda tutmak adına tercih edilen sabit döviz kuru sisteminin aksine bu sistemde en ufak değişmelere karşı hassas denge kuru söz konusudur. Piyasa mekanizması altında kendiliğinden oluşan döviz kurları ülke paralarının birbirleri karşısındaki gerçek konumunu daha çok yansıtarak dış dengede oluşabilecek dengesizlikleri otomatik olarak ortadan kaldırmaktadır. Kendiliğinden oluşan denge sayesinde Merkez Bankası'nın kambiyo istikrar fonunu büyük oranlarda rezervinde bulundurmasına gerek kalmaz. Böylece elde atıl olarak bekletilen döviz istikrar fonunun maliyeti de minimal düzeye inmektedir. Merkez Bankası, dış denge otomatik sağlandığında iç dengeyi sağlarken etkin ve bağımsız para politikası uygulayabilmektedir. İyibozkurt (1995)'e göre

esnek kur sistemini tercih eden ülkeler sabit kur sistemini tercih eden ülkelere göre uygulayacakları politikalarda da esnek davranabilmektedirler. Denge döviz kurunu oluşturmak ve dış dengeyi sağlamak Merkez Bankasının hedefleri arasında yer almaz. Kurun devamlı iniş çıkışlar sergilemesi ani sıcak para çıkışlarına da engel olmaktadır (Arslan 2005:72-75; Seyidoğlu 1998: 579-581).

Dalgalı kur sisteminin avantajlarının yanı sıra ekonomide oluşturduğu birtakım sıkıntılar da mevcuttur. Esnek kur rejiminin enflasyonu ithal etmesi, kurun belirsiz olmasının bazı problemler beraberinde getirmesi, risk primlerinin artması sebebiyle ticari ve finansal işlem hacminin daralması gibi dezavantajları da vardır. Döviz kurlarındaki volatilité getirileri belirsiz beklentileri ise riskli hale getirmektedir. Bu sebeple uluslararası ticaret, yabancı yatırımlar ve sermaye hareketleri olumsuz etkilenecektir. Dalgalı döviz kuru sisteminde döviz arz ve talep esneklikleri zayıf ise denge döviz kurunda disiplinin sağlanamayacak oluşu ekonomik birimlere zarar verebilir. Merkez Bankası'nın denge kuru ve dış dengenin otomatik sağlanacağı görüşüyle hedefleri arasında bunlara yer vermemesi genişletici para politikası uygulamasına sebep olmaktadır. Bunların neticesi olarak enflasyon tetiklenecek ithalat artacaktır (Seyidoğlu 1998: 581-585; TBB 2002: 38).

1.4.3. Karma Kur Sistemleri

Karma döviz kuru sistemleri sabit ve dalgalı kur sistemlerinin özelliklerini çeşitli ağırlıklarda içinde barındıran ve birbirinden bazı özellikleriyle farklılaşan ara kur sistemleridir. Bu kur sistemlerindeki ortak amaç sabit ve esnek kur sistemlerinin tek başına oluşturdukları dezavantajları minimize etmek ve bu sistemlerin sağladığı avantajlardan azami ölçüde yararlanmaktır.

1.4.3.1. Yönetimli Dalgalanma

Yönetimli dalgalanma sistemi literatürde gözetimli dalgalanma ve denetimli dalgalanma olarak da bilinir.

Yönetimli dalgalanma kur sisteminde Merkez Bankası kur hedefi olmadan piyasa göstergelerinden yararlanarak o an için piyasayı iyileştirecek müdahalelerde bulunur. Merkez bankası bu işlemi önceden belirlenmiş kararlar doğrultusunda uygulamaz. Sistemden beklenen, kurun sabit değil istikrarlı kalmasıdır. Merkez

bankası müdahalelerde bulunmak için sabit kur sisteminde olduğu gibi elinde yine döviz rezervi bulundurmaktadır. Bir plan dahilinde yapılmayan bu müdahaleler ekonominin hem serbest hareket etmesini sağlayacak hem de esnek kur sisteminin içerdiği risk ve belirsizlikleri asgari düzeye indirecektir. Bunların yanı sıra sabit döviz kuru sisteminde olduğu gibi rezervindeki döviz istikrar fonu yüksek maliyet oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler için zaten kıt olan döviz rezervi atıl biçimde bekletilmektedir. Kurların yönetimli dalgalanmaya bırakılıp anlık yapılan müdahalelerle dalgalanmaların azaltıldığı ekonomide yapılan uygulamalar diğer ülkeler üzerinde negatif etki oluşturuyor ise bu sistem kirli dalgalanan kur sistemidir (Ordu 2013: 26; Unay 1999: 205).

1.4.3.2. Geniş Marjlı Pariteler

Genişletilmiş parite sistemi adı da verilen bu sistemde kurlar belirlenen marjlar arasında serbestçe dalgalanırken hafif düzeyde müdahalelerde bulunulabilir. Kurlar belirlenen aralık içerisinde döviz arz ve talebinin eşitlendiği yerde oluşmaktadır. Marjın gereğinden fazla geniş ya da dar olması sıkıntı oluşturarak istikrarsızlık ve spekülasyonları tetikleyebilir. Aralığın sürekli yeniden belirlenmesi sisteme olan güveni zedeleyebilmektedir (Özdemir, Şahinbeyoğlu, 2000: 3).

1.4.3.3. Sürünen Pariteler

Literatürde kayan parite ya da göstergeye göre ayarlanan kur isimleriyle de anılan bu sistemde; ulusal para yabancı para ya da paralar sepetine endekslenmiş olup kurlar otomatik olarak ya da hükümetin daha çok ödemeler bilançosu dengesine bakarak verdiği kararlar doğrultusunda kısa süreler içinde az miktarda ve devamlı olarak değiştirilir. Sürünen pariteler sisteminde kurların sınırlı limitler dahilinde dalgalanmasına izin verilerek esnek olması sağlanmaktadır (Arslan 2005: 77; Çufadar 2010: 21-22).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha çok tercih edilen bu sistemde amaç enflasyonist baskıların önüne geçmek ve dış açığı mümkün olduğu kadar kapalı tutmaktır. Kısa sürelerde yapılan düşük oranlı ayarlamaların ve yapılan devalüasyonların ülke ekonomisini sıkıntıya sokmayacağı ve spekülasyonlara yer vermeyeceği bu sistemden beklenilmektedir. Ancak bu sistemde dikkat edilmesi

gereken husus, yapılan devalüasyonlara karşı belirlenecek faiz oranlarının en az devalüasyon oranında ayarlanmasıdır. Aksi taktirde büyük miktarlarda döviz çıkışı meydana gelebilmektedir (Özdemir, Şahinbeyoğlu 2000: 3-4).

1.4.3.4. Parasal Birlikler

Parasal Birlik Teorisi özünde R. Mundell'in "Optimum Para Sahası (OPS)" teorisine dayanmaktadır. Mundell'e göre, optimum para sahası parasal birliğin negatif yönleri ile pozitif yönleri arasındaki değeri mutlakça maksimum edecek yerde oluşmaktadır. McKinnon'a göre tam istihdam, ödemeler dengesi ve fiyat istikrarı hedeflerinin en düşük maliyetle sağlandığı bölge "optimum para sahası" olarak adlandırılmaktadır. Bu sistemde, sermaye hareketlerinin giriş çıkışında herhangi bir engel yer almamakta, ulusal paraların birbirine dönüştürülmesinde banka giderleri bulunmamaktadır. Parasal birlik; uluslar üstü bölgesel para otoritesi tarafından başta para politikası ve döviz kuru politikası olmak üzere uygulanan ortak ekonomik politikalarını kapsamaktadır. Bu bağlamda ülkeler birlik içinde sabit döviz kuru ilkesini benimserken birliğin dışında kalan ülkelere karşı paralarını dalgalanmaya bırakmakta mallarını, hizmetlerini ve üretim faktörlerini sınırsız ve özgür dolaşımını sağlayarak ekonomi politikalarını merkezileştirmektedirler (Utkulu 2005: 5-8; Yakut 1997: 4).

Parasal birlik sistemine üye olan ülkeler kendi para politikası oluşturma yetkilerini uluslar üstü para otoritesine devretmekte ve ulusal paralarını değerini belirlemede kullandıkları revalüasyon ve devalüasyon haklarından vazgeçmiş olmaktadır. Bu sisteme dahil olmanın avantajları mikro ekonomik olup dezavantajları makro ekonomik düzeydedir. Parasal birliğin getirdiği avantajların başında dönüşüm maliyetlerinin azalması ve döviz kuru riskinin giderilmesi yer almaktadır. Bununla birlikte parasal birlik içerisinde yer almanın ülkelere olumsuz yansıyan bazı yönleri de mevcuttur. Üye ülke kendi ulusal parasını kullanmak yerine ortak belirlenen para ve para politikasını kabul etmekte kendi Merkez Bankasının yürüttüğü bağımsız para politikasından caymış bulunmaktadır. Kısacası parasal birlik döviz kuru birliğinden başlayarak tek paraya kadar uzanan bir süreci içermektedir (Değer, Öztürk 2003: 103-121).

1.4.3.5. Para Kurulu

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ortak ekonomik sorunu kamu açıklarının Merkez Bankası müdahaleleriyle kapanmasından kaynaklanan yüksek enflasyon oranlarıdır. Bu makro ekonomik sorunları gidermeye yönelik ortaya çıkan para kuru sisteminde ülkeler kendi parasını rezerv para olarak değerlendirilen ikinci ülke parasına belirli bir kur üzerinden sabitlemektedirler. Para kurulu sisteminde amaç sabit kur üzerinden kurul parasını %100 rezerv para karşılığında üretmektir. Bu yüzden para kurulunun her zaman yüksek rezerve sahip olması gerekmektedir. Sistemin tamamen pasif para politikası kuralına göre çalışması, konvertibilite garantisi vermesi ve sabit kur izlemesi enflasyonun düşmesine yol açmaktadır. Düşük enflasyon ve sabit kur ile ülkede riskler azalmakta, yatırım ve ticaret artmakta, uzun dönemde makroekonomik istikrar yakalanabilmektedir. Barışık (2001)'a göre; bu sistem küçük, ekonomik resesyona yaşıyan, serbest piyasa ekonomisine geçmek isteyen, savaş ekonomisi yaşıyan ülkeler için daha elverişli olup, bu ülkelerde toplumun para kurulunu kabul etme sorunu daha azdır. Ayrıca Türkiye'nin 1990'lardan itibaren enflasyonu düşürme amacıyla uyguladığı para programlarının yan para kurulu sistemine benzediği ve Türkiye para arzı üretim mekanizmasının para kurulu sistemi ile uyumlu olduğu sonucuna ulaşmıştır (2001: 51).

Sistemin düzgün işleyebilmesi için sabit kurun dış rezerv oranında uygulanması ve kurların hiçbir şekilde değiştirilmemesinin anayasa ile teminat altına alınmış olması, ekonomi politikalarına ve alınacak kararlara duyulan güveni artırmaktadır. Bunların yanı sıra mekanizmanın düzgün işleyebilmesi tam konvertibilite, tam karşılık ve sadece faizden senyoraj gelirinin elde edilmesine bağlıdır. Para kurulunda tam konvertibilite ulusal paranın rezerv paraya belirlenmiş sabit kur üzerinden dönüştürülürken önünde herhangi bir kısıtlamanın olmamasıdır. Kurul parasına %100 karşılık bulundurulması tam karşılık ilkesi anlamına gelmektedir. Yüksek enflasyon oranlarına sahip gelişmekte olan ülkelerde senyoraj geliri genel anlamda devletin para basma yetkisinden elde ettiği gelir kaynaklarından biridir. Enflasyonun yüksek olduğu ülkelerde, enflasyon nedeni ile artan para talebinin karşılanması için merkez bankaları emisyonla gitmektedirler ve böylelikle

emisyonundan senyorej geliri elde etmektedirler (Köroğlu 2004: 10-11; Krugman 2000: 708-709).

Sistem döviz kurunda disiplin sağlayarak para ve maliye politikalarına duyulan güveni artırmakta, faiz oranlarında iyileşmeler sunmakta ve finansal derinliği artırmaktadır. Para kurulu sisteminde Merkez Bankası asli işlevlerini pasifize etmekte, uygulanan mali politikalarda bağımsız davranılmamakta nominal kurlar esnekliğini kaybetmekte ve bankalar yaşanan ekonomik değişmelere hassas davranmaktadır. Bu sistemin uygulanacağı ekonomide güçlü bir kamu finansmanı, sağlıklı bir finansal yapı ve yeterli miktarda döviz kaynakları gerekli görülmektedir. Likidite sıkıntısı nedeni ile bankacılık sistemi krize girdiğinde sistemin en güçlü yanı olan katılığı büyük bir soruna dönüşmekte, bankaların iflası kaçınılmaz olmaktadır. Merkez Bankasının uygulayacağı politika yetkileri de elinde olmadığından herhangi bir müdahalede bulunamamaktadır. Merkez bankasının piyasaya likidite vermesi bu durumda hükümetin sistemi korumak için sabit kurdan vazgeçeceği beklentisini oluşturarak yatırımcıların döviz talebini artırarak merkez bankası rezervlerini eritmelerine neden olacaktır. Merkez bankası sattığı döviz karşılığı piyasadan almış olduğu yerli parayı ancak döviz karşılığı piyasaya sunabileceğinden dolayı piyasadaki likidite sıkışıklığı iyice artarak para kurulu sisteminin ortadan kalkmasına yol açabilecektir. Bundan dolayı da para kurulu sistemi altında ekonomi otoritelerinin finansal krizlerle sistemi terk etmeden mücadele etmeleri mümkün olmayabilir (Eichengreen 1996: 184; Özdemir, Şahinbeyoğlu 2000: 5-6).

1.4.3.6. Para İkamesi (Dolarizasyon)

Para ikamesi ile ilgili literatürde ortak bir tanımlama bulunmamaktadır. Para ikamesini bazı iktisatçılar, yabancı paranın, ulusal paranın hesap birimi, değer deposu ve değişim aracı olma işlevlerini ikame etmesi durumu olarak tanımlarken, diğerleri de paranın tasarruf ya da değişim aracı olma işlevinin ikamesi olarak ifade etmektedirler. Para ikamesi dar anlamda yabancı paranın ulusal para ile ikamesi anlamını taşımakta ve gelişmekte olan ülkelerle ilgili yapılan çalışmaların sınırını belirlemektedir. Geniş anlamda para ikamesi ise, ulusal parayla tüm dış finansal aktiflerin ikamesi anlamına gelip sermaye hareketlerini de barındırmaktadır. Simetrik para ikamesini de kapsayan para ikamesinden daha çok gelişmiş ülkelerle ilgili

tanımlarda yararlanılmaktadır. Para ikamesi kavramı, paranın geleneksel fonksiyonları arasındaki ayırmadan hareketle, paranın sağladığı hizmetler göz önüne alınarak diğer paralarla yer değiştirmesi ve para birimlerinin birbirleri ile potansiyel tercih edilebilirliklerine karşılık kullanılmaktadır. En genel manada para ikamesi ülkenin ulusal paraya karşı yabancı ülke parasını ya da finansal varlıklarını tercih etmesidir (Balaylar, Duygulu 2004: 33-54; Giovannini, Turtelboom 1994: 392).

Para kurulu sisteminin en uç noktası olan para ikamesi sisteminde ekonomik aktörlerin, aralarında en uygun bir bileşim oluşturacak şekilde çeşitli paralardan oluşan bir nakit portföyü içerisinde parasal uygulama ve politikalarda serbestliklerini kaybederek para ve finansal araçlarda yabancı ülke kaynaklı araçları tercih etmektedirler. Döviz kurunda istikrar ve parasal disiplin sunan bu sistemin, Merkez Bankası'nın para sunarak elde ettiği gelirin sıfırlanması ve son kredi makamı görevini üstlenmesi ve yetkilerinin basitleştirilmesi gibi dezavantajları da bulunmaktadır. Paraların birbirleriyle ikame olanağı geliştikçe, döviz kurları daha kararsız hale gelmekte volatilitesi artmaktadır. Ekonomi politikalarının oluşturulması bakımından belirleyici rol oynamaktadır. Bu sisteme göre dövizler tam olarak ikame edilebiliyorsa ülkelerin parasal politikalarında karşılıklı bağımlılık hâkimdir (Kansu 2006: 33; Özdemir, Şahinbeyoğlu, 2000: 6; Plihon 1995: 67-68).

Gelişmekte olan ülkelerde sıklıkla rastlanan yüksek oranlı enflasyon ulusal paranın değerini giderek düşürürken ulusal para cinsinden elde tutulan tasarrufların alternatif maliyetini artırarak reel gelirden azalma oluşturacaktır. Ekonomide sabit döviz kuru benimsenmiş ise devalüasyonist baskı artarken esnek kur sistemi hâkimse kurlar giderek yükselecek ulusal para değer kaybetmesiyle sonuçlanacaktır. Ulusal paranın, yabancı para karşısında değerinin düşmesi ya da düşme beklentisi ekonomik aktörlerin portföylerini değeri istikrarlı ve dalgalanma göstermeyen güçlü para tarafında seçimde bulunmaları söz konusu olacaktır. Gelişmekte olan ülkelerin sermaye piyasaları gelişmemiş olduğundan ekonomik aktörler enflasyona karşı korunmak için tasarruflarını yabancı para türünden finansal varlıklara dönüştürer ki alternatif seçenekleri de pek bulunmamaktadır. Gelişmiş ülke ekonomilerinde yüksek enflasyon durumunda dahi piyasaya adaptasyonu sağlayacak ve yüksek getiri

imkânlarından faydalandırarak finansal araçlar sayesinde rezervlerinin reel değeri düşürülmeyebilir. (Cengiz 2018: 10-11; Gültekin 2006: 51)

1.6. Kavramsal ve Teorik Düzeyde Dış Ticaret Olgusu

Dış ticaret bağımsız ülkelerde üretilen malların, sağlanan hizmetlerin, sermayenin ve fikri mülkiyet haklarının kendi ulusal sınırlarını aşarak diğer ülkelere veya bölgelere satılması, dağıtılması veya faydalandırılması aracılığıyla tüketicilere veya araçlara temin edilmesi etkinliklerinin tamamıdır. Kısaca; dış satım ve dış alım faaliyetlerinden meydana gelmektedir. Dış ticaret; ithalat ve ihracat ayakları sayesinde ülkelerin uluslararası arenada ekonomik ve siyasal açıdan yerini alması, makro ekonomik göstergelerde iyileşmeler sağlaması, ekonomik büyümenin kalkınmayı destekler nitelikte sürdürülebilir olması ve ekonomik aktörlerin fayda ve kar maksimizasyonu gerçekleştirme açısından değer verilen bir olgudur. Bir devletin dış ticaret alanında yüksek rekabet gücüne sahip olması ileri düzey teknoloji, yüksek seviyeli uzmanlaşma ve düşük girdi maliyetleri gibi unsurlara sahip olmayı gerektirmektedir (Gültekin 2011: 31).

Ülkeler sanayileşme ve sürdürülebilir büyümeyi sağlayabilmek adına dış piyasalara dahil olmak zorundadırlar. Küreselleşen ve dışa açık serbest piyasa ekonomisinin hâkim olduğu bir dünyada aksi mümkün değildir. Ülkeler gereksinim duydukları mal ve hizmetlerin tamamını gerek teknoloji gerekse iş bölümü ve uzmanlaşma eksikliği sebepleriyle kendileri üretmek yerine, ithalat yoluna başvurmaktadırlar. Buna paralel olarak dış ticarete rekabet edebileceklerini düşündükleri ürün, hizmet ve ham madde kaynaklarındaki ihtiyaç fazlası kısmı ihraç ederek dış ticaretten gelir elde etmektedirler. Bağımsız ülkeler arasında ekonomilerin kalkınma ve büyüme hedefleri için dış ticaret vazgeçilemeyecek bir unsurdur. Ülkeler arasındaki refah farklılıklarının giderilebilmesi amacıyla izlenen ithal ikameci politikalar 1970’li yıllara gelindiğinde yerini ihracata yönelik politikalara bırakmış ve 1980 yılı sonrasında tüm ülkeler dış ticarete dayalı büyüme politikası izlemeye başlamışlardır. Nitekim çoğu gelişmekte olan ülkeye benzer biçimde Türkiye de 1980 sonrasında ihracat öncülüğünde büyüme politikasına yönelerek büyümeyi hedeflemiştir (Berberoğlu 2003: 7; Karagöz, Karagöz 2009: 12). Wang’a göre dış ticaret; büyüme rolünün yanı sıra rekabeti, uzmanlaşmayı, ölçek ekonomilerinden

faaydalanmayı ve karşılaştırmalı üstünlükler kapsamında kaynak tahsisinde etkinliği kolaylaştırmaktadır (2010: 894).

Dış ticaret dengesi, yurtiçindeki yerleşiklerin yurtdışında yerleşiklere sattıkları malların değeri (mal ihracatı) ile yurtiçindeki yerleşiklerin yurtdışından aldıkları malların değeri (mal ithalatı) arasındaki farktır. Dış ticaret dengesi, mal ihracatı ve mal ithalatı arasındaki eşitlik olması durumunda sağlanmaktadır. Dış ticaret dengesizliği ise dış ticaret fazlası ya da dış ticaret açığı verildiği durumda oluşur. Ürün ihracatından elde edilen gelirlerin ithal edilen ürünlerin değerinden büyük olması halinde dış ticaret fazlası; aradaki farkın negatif olması halindeyse dış ticaret açığı oluşmaktadır (Eğilmez, Kumcu 2009: 246-247; Erdoğan 2007: 24-25).

1.6.1. Dış Ticaret Politikasının Amaç ve Araçları

Ülke ekonomisinin kalkınmasında dış ticaretin önemli bir yeri vardır. Genel olarak ülkeler ihracattan elde edilen döviz gelirlerini artırmak ithalata verdikleri kaynakları ise minimize etmek istemektedirler. Ülkelerin hedeflerine ulaşmak için dış ticaret ayaklarına koydukları her türlü kısıtlama ve desteklemeler dış ticaret politikası kapsamındadır.

Dış Ticaret Politikası bir başka ifadeyle ithalat ve ihracatı sınırlandırmak ya da özendirmek amacıyla yapılan her türlü tedbir ve teşvik uygulamalarından ibarettir.

1.6.1.1. Dış Ticaret Politikalarının Amaçları

Ülkeler kendi ekonomik yapılarına uygun olarak dış ticaret politikası seçiminde bulunmaktadırlar. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde amaç henüz tam oturmamış sanayilerini dış rekabete karşı koruyup güçlenmesine fırsat tanımak olurken gelişmiş ülkelerde siyasal ve sosyal sebeplerle dış ticaret politikası geliştirmektedirler. Bunları üç başlık altında incelemek mümkündür:

1.6.1.1.1. Bebek Sanayi Görüşü

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yeni kurulan sanayilerinin, gelişmiş ülkelerin üretim teknolojileri ile rekabet etme ve aynı piyasada yer alma imkanlarının başlangıçta bulunmadığına dayanan bu görüş yeni kurulan sanayilerin olgunlaşmıncaya kadar korumacı dış ticaret politikası aracılığıyla teşvikini ve özendirilmesini ifade

etmektedir. Bu bağlamda ithalatın önüne sınırlamalar getirilmektedir. Sanayileşmiş ülke hükümetleri de özellikle az gelişmiş ülkelerin ihrac ettikleri tekstil gibi emek yoğun bir kısım sanayi mallarıyla rekabet edemeyen bazı yurt içi endüstri dallarını koruyucu politikalar izlemektedir (Seyidoğlu 1998: 117).

Bebek sanayi koruma politikasındaki temel hedef ulusal ekonomideki üreticileri dışarıdaki güçlü rakip üreticilerin rekabetinden korumaktır. Liberal rekabet altında ticaret faaliyetini sürdüren sanayilerde ithalata kota ve tarife koymak gibi çeşitli araçlar kullanarak, bir ölçüde ülke içindeki üreticiler için yıkıcı olmasının önüne geçilmektedir. Bebek Endüstri Tezi'ne göre henüz kuruluş aşamasında bulunan veya gelişmesini tamamlayamamış olan firmalar, deneyim, bilgi birikimi ve teknolojik üstünlük gibi nedenlerle yabancı firmalarla rekabet edemeyecek ve gelişme imkânını yakalayamadan piyasadan çekilmek zorunda kalacaklardır. Bu sebeple bu sanayilerin ilerleyen zamanlarda gelişip karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmasını sağlayacak optimum büyüklüğe veya optimum üretim düzeyine ulaşınca kadar, dış rekabete karşı korunması gerekmektedir. Böylece rekabet baskısından belirli süre için kurtulan genç endüstriler devlet destekli gelişme ve rekabet gücü kazanma fırsatına sahip olabileceklerdir. (Bayrakdar 2007: 7). Burada dikkat edilmesi gereken husus bu firmalara korumacı politika tedbirleriyle yaklaşırken diğer firmalar üzerinde dışsallıklar oluşturulmamalıdır. Aksi taktirde özel faydalar sosyal faydaların önüne geçebilir.

1.6.1.1.2. Dış Ödeme Dengesizliklerinin Giderilmesi

Ürün ihracatından elde edilen gelirlerin ithal edilen ürünlere ödenen toplam döviz değerinden küçük olması halinde dış ticaret açığı oluşmaktadır. Dış ticaret açığı veren ülkelerin döviz rezervlerini korumaları için döviz geliri getiren işlemleri ve ihracatı özendirerek, ithalat ve döviz harcamaları gerektiren işlemleri sınırlandırmaları gerekmektedir. Aksi taktirde döviz rezervleri erimektedir. Çünkü ödemeler bilançosundaki verilen açıklar ülkelerin borç alabilme imkânlarını kısıtlayarak dış ticarete rekabet üstünlüklerini kaybetmeleri anlamına gelmektedir (Öztürk 2012: 62-63). Özellikle gelişmekte olan ülkelerin yetersiz sermaye ve girdi ithalinin kısıtlanması üretim düzeyini azaltacaktır. Cari açık döviz fiyatlarını yükseltirken, ulusal paranın değerini düşürmektedir.

1.6.1.1.3. İç Ekonomik İstikrarın Sağlanması

Bir ülke ekonomisinde ekonomik istikrarın olmaması birçok makro ekonomik büyüklüğü olumsuz etkilemektedir. İstikrarsızlık ortamı hangi piyasada olursa olsun diğer piyasalar üzerinde de domino etkisi yaratacaktır. Bu amaçla gümrük tarifeleri ve kotalar kullanılarak toplam talebin kontrol edilmesi hedeflenmektedir. Yabancı malların tarifelerle pahalı hale gelmesi yerli malı talebini ve üretimini dolayısıyla da istihdamı artırırken, bir yandan da yerli mal arzının artması fiyat düzeyi artışlarına sebep olur. Bu durum da bu malların ithali teşvik edilerek fiyatların dengelenmesi sağlanabilmektedir (Gürsoy 2011: 17).

Ekonomik kalkınma, piyasa aksaklıklarının giderilmesi, ekonominin serbest piyasa koşullarına bırakılması, iç ekonomik istikrarın sağlanması, hazineye gelir sunmak, dış piyasalarda monopol gücünden yararlanma, ülkelerin kendi kendilerine yetmelerini sağlamak, sosyal ve siyasal nedenler ve politik amaçlar için çeşitli ticaret politikaları uygulanabilmektedir (Seyidoğlu 2007: 138-140).

1.6.1.2. Dış Ticaret Politikalarının Araçları

Hükümetler dış ticarete en çok gümrük tarifeleriyle müdahalede bulunurken dış ticaretin giderek karmaşık hale gelmesi sebebiyle farklı politika araçlarıyla da müdahale etmeye başlamışlardır. Bu kapsamda tarife ve tarife dışı araçlar çalışmamızda açıklanacaktır.

1.6.1.2.1. Gümrük Tarifeleri

Tarife, farklı mallara uygulanacak olan farklı vergi oranlarını içeren listeleri ifade etmektedir. Gümrük vergisi ise belirli bir malın gümrük sınırından geçişi esnasında ödenmektedir. İthal veya ihraç edilen mallar üzerine konulan vergilere Gümrük tarifeleri adı verilmektedir. Ancak ihraç edilen mallar üzerine konan vergilere özendirme sebebiyle pek rastlanmaz. İhraç mallar üzerine konulan gümrük tarifelerindeki amaç gelir elde etmek iken ithal malları üzerine konan gümrük vergileri daha çok ithalatı caydırma ve içerideki yerli sanayiye koruma amacıyla varlığını sürdürmektedir. Ülkeler genellikle üç sebepten dolayı ithal edilen mallar üzerine vergi koyabilirler. Bunlardan ilki, devletin bu vergiler yoluyla gelir

sağlaması, ikincisi, yerli üreticilerin korunması ve üçüncüsü ise döviz giderlerinin azaltılması olarak sıralanabilmektedir (Ertek 2006: 301-302).

Bir ülkenin gümrük vergisi koyması halinde, diğer ülkelerin de buna karşılık vermesi dünya genelinde mal fiyatlarında bir yükselişe sebep olmaktadır. Gümrük vergilerinin mikro ekonomik düzeyde üretim ve tüketim kaybı, hazineye gelir sağlama ve bölüşüm gibi etkileri bulunmaktadır. Bu sebeple hükümetler gümrük tarifelerini kullanırken dikkatli davranmalıdır (Öztürk 2012a: 74; Öztürk 2006b: 8).

1.6.1.2.2. Tarife Dışı Araçlar

Gümrük tarifelerinin dışında kalan dış ticaret politikası araçlarına tarife dışı araçlar denilmektedir. Tarife dışı araçlar; başta miktar kısıtlamaları olmak üzere gönüllü ihracat kısıtlamaları, sağlık, güvenlik ve çevre standartları, idari düzenlemeler, kamu ihaleleri ihracat sübvansiyonu, ithalatta fark giderici vergiler ve ihracat vergileri olarak sıralanabilir. İthalat kotaları, ithalat yasakları, döviz kontrolü ve çoklu kur sistemi araçları miktar kısıtlamaları yöntemleridir. Bu araçlar daha çok dış ticaret açığını kapatmak, ulusal sanayiye dış rekabete karşı güçlendirmek ve milli güvenlik gibi amaçlarla tercih edilmektedir. (Atabey vd. 2011: 8; Öztürk 2006: 9-10).

1.7. Ekonomik Büyüme ve Belirleyicileri

Bir ülkenin sahip olduğu kıt kaynakların miktarını arttırarak veya onların kalitelerini yükselterek, üretim imkanları sınırını genişletmesi veya üretim teknolojisini ve kurumsal çerçeveyi değiştirerek, daha yüksek üretim düzeylerine çıkması ekonomik büyüme sayılır (Üstünel 2003: 58).

Ülkelerin ekonomik büyümelerinin kısa vadeden ziyade orta ve uzun vadede de sürdürülebilir olabilmesi için üretim kapasitesi artışına önem vermeleri gerekmektedir. Ekonomik büyüme sadece sayısal bir yükselişi değil aynı zamanda sosyoekonomik olgularda iyileştirmeleri barından, diğer makroekonomik değişkenleri etkilemekle kalmayıp sınırları aşarak diğer ülke gösterge ve politikalarını etkileyen bir kavramdır.

1.7.1. Ekonomik Büyüme

Büyüme kavramının tanımları çeşitlilik arz eder. Ülgener'e göre işgücü, doğal kaynaklar, sermaye gibi ekonomik büyüklüklerdeki fert başına bir yıldan diğer yıla doğru daha yüksek gelir sağlayacak şekildeki artışlara büyüme adı verilmektedir. Lipsey'e göre ise ekonomik büyüme; emek ve sermaye gibi faktörlerin arzındaki artışların ya da üretimde kullanılan faktörlerdeki birim başına düşen hâsıla oranındaki artışın potansiyel milli gelirden yaptığı yükselmedir (Lipsey vd. 1984: 732; Ülgener 1976: 409).

1.7.2. Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri ve Göstergeleri

Ekonomik büyüme, ulusal gelir düzeyindeki ya da kişi başına düşen milli gelirdeki yükselmeyi ifade etmektedir. Bir toplumun ekonomik büyüme sürdürülebilir kılması toplumun refah seviyesini artırarak kalkınma yolunda adımlar atması demektir. Bu denli önemli olan olgunun birçok iktisatçının ilgisini çekmesi oldukça tabiidir.

Ekonomik büyüme ile ilgilenen ilk iktisatçı, iş bölümünün büyüme üzerine etkilerini (1776) vurgulayan A. Smith'dir. Daha sonra Malthus (1798), Ricardo (1817), Feldman (1928) ve Schumpeter (1934) tarafından geliştirilen öncü çalışmaları, Harrod (1939) ve Domar'ın (1946) çalışmaları izlemiştir. 1980'lere kadar hakim olan önemli bir diğer çalışma ise Solow modelidir. Ancak Solow modeli, teknolojik gelişme ile büyümenin nasıl ortaya çıktığını açıklamada yetersiz kaldığı için Romer, Lucas ve Rebelo (1986-1991) adlı iktisatçıların öncülüğünde yeni içsel büyüme teorileri geliştirilmiştir.

Toplumun refahı açısından oldukça önemli olan ekonomik büyüme en kısa haliyle her bireyin o yılki toplam GSYH'den eşit olarak aldığı varsayılan payın önceki yıl ile arasındaki farktır. İktisadi büyümenin kaynakları arasında uyum ve denge mekanizması ne kadar sağlam işliyor ise ekonomik büyüme o kadar hızlı ve sağlıklıdır. Göktaş'a göre ekonomik büyüme stok, akım ve değişkenlerde gövde ve hacim olarak artışlar oluşturmaktadır. Bu oluşumun gerçekleşmesi için iktisadi büyümenin kaynakları olan başta beşerî sermaye, fiziki sermaye ve teknolojik gelişmenin birlikte çalışması gerekmektedir. Doğal kaynaklar sabit olduğu ve

tükenebildiği için sermaye, emek ve teknolojik gelişme dünya üretiminde görülen büyük artışın başlıca kaynağı olmuştur (Göktaş 2005: 65; Üzümcü 2002: 6).

1.7.2.1. Sermaye Birikimi

Bir ülkenin ekonomik büyüme göstergeleri arasında yer alan ve potansiyel büyüme oranının hesaplanmasında ihtiyaç duyulan göstergelerin başında sermaye birikimi yer alır. Sermaye birikimi ekonomik büyümenin itici gücü olup iktisadi büyüme ve gelişmenin olmazsa olmazıdır. Gelişmelerin iktisadi açıdan yaşanması için tasarruflarla desteklenmiş yatırımların ekonomi içinde yerini alması gerekmektedir. Bu bağlamda sermaye birikimi yatırım harcamalarının finansmanı rolünü üstlenmiş olmaktadır.

Fiziki sermaye, üretim sürecinde iş gücünün etkinliğini yükselten ve insanlarca üretilmiş fabrika, makine, teçhizat gibi araçlardır. Doğal kaynak ve fiziki sermaye kavramları birbirinden farklılık arz etmektedir. Doğal kaynakları doğa bize sunuyorken, fiziki sermaye insan ürünleri olarak doğaya sunulmaktadır (Dinler 1998: 17).

Gelişmiş ülkelerde sermayenin veriminin düşmesi ve yatırımların getirilerinin azalması gelişmiş ülkeleri, tasarruf yetersizliği sebebiyle yatırımlarını gerçekleştiremeyen gelişmekte olan ülkelere yatırımlarını yönlendirmelerine sebep olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki gelirlerin düşük olması tasarrufların düşük olmasına; tasarruflarının düşük olması sermaye birikimlerinin olmamasına, sermaye birikimi noksanlığının yetersiz yatırımlara; yetersiz yatırımlarında düşük gayri safi milli hasılaya sebep olduğu kısır döngü göz önüne alındığında sermaye birikiminin ekonomik büyümeye nedenli katkı sağlayacağı aşıkardır (Cingöz 2011: 42).

1.7.2.2. Nüfus ve İşgücü Artışı

Üretime yönelen kas ya da fikri güce dayalı çabaların tamamı emek faktörünü oluşturur. Bir ülke ekonomisindeki iş gücünün miktarı, ilgili ülke nüfusu ile bağlantılı olmaktadır. Bir ülke nüfusunun tamamı o ülkenin iş gücü faktörünü oluşturmamaktadır. Toplam nüfus içerisinde 15-64 yaş arasında olanlardan eğitim, askerlik, rahatsızlık gibi sebeplerle çalışamayanların çıkartılmasıyla elde edilen fark ülkenin işgücü miktarını oluşturmaktadır (Pekin 1995: 18).

Nüfus artışı açısından gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler kıyaslandığında gelişmiş ülkelerde bireye yapılan eğitim ve sağlık gibi yatırımların yüksek olması kişi başı elde edilen gelirinde yüksek olmasına sebep olmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde ise elverişsiz yaşama koşulları nedeniyle yüksek ölüm oranları görülmekte doğum oranlarının yüksek olmasının beklenen nüfus artış oranını yakalayamamalarına sebep olmaktadır. Bu bağlamda nüfus artışı eğitim ve sağlık harcamaları, gelir gibi sosyo-ekonomik gelişmelere karşı oldukça duyarlı olup aralarında pozitif yönlü ilişki mevcuttur (Kar, Taban 2004: 21-22).

1.7.2.3. Teknolojik Gelişme

Jones'e göre teknoloji üretim sürecindeki girdilerin çıktıya dönüştürülme teknikleri olup mevcut teknolojilerdeki ilerlemeler teknolojik gelişmeyi oluşturmakta iken ilerlemeler var olan ürünün üretim tekniğinde ya da farklı biçimlerinde ortaya çıkabilmektedir. Kibritçiöglü'na göre ise teknoloji üretim süreci, ürünün kendisi, üretim ve yönetim organizasyonu, pazarlama ve satış sonrası servis ile ilgili bilgi ve deneyimlerin toplamı veya stoku olarak tanımlanmaktadır (Jones 2001:73; Kibritçiöglü 1998: 2).

Teknolojik gelişme, ekonomik büyüme üzerindeki etkisi açısından ikiye ayrılmakta yatırım ve tasarruflar aracılığıyla bilinçli olarak desteklenip etkisi üretim faktörlerinin tamamına farklı seviyelerde yansıyor ise içerilmiş teknolojik gelişme olarak adlandırılırken bütün üretim faktörlerinde aynı etkiyi gösteriyor ve maliyetsiz olarak kendiliğinden gelişiyor ise içerilmemiş teknolojik gelişme olarak tanımlanır (Thirlwall 2003: 58).

Teknolojik gelişmeler emekten tasarruf, üretimde kapasite ve verimlilik artışı, zamandan tasarruf gibi birçok avantajı beraberinde getirmektedir. Teknolojik gelişme yeni fikirlerin ortaya çıkması yoluyla oluşabildiği gibi var olanların özelliklerinin çeşitlendirilmesi olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Ülkeler ekonomik büyüme yolunda teknolojik gelişmeyi AR-GE harcamaları yaparak ve beşerî sermayeyi destekleyerek gerçekleştirebilirler. Gelişmiş ülkelerde AR-GE harcamalarının gayri safi yurtiçi hasıla içindeki payı 3 ila 4 arasında olurken az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bu oran genellikle birin altındadır (Ayhan 2008: 58).

1.7.2.4. Doğal Kaynaklar

Üretiminde herhangi bir etki olmadan tabiatta hazır bulunan gerek ürünler gibi somut gerekse sunulan hizmetler gibi soyut olarak uluslararası ticarete konu olan en temel üretim faktörü doğal kaynaklardır. Doğal kaynakların dünya üzerindeki dağılımı tür ve miktarca farklılık arz etmektedir. Bu bağlamda bazı ülkeler doğal kaynaklar açısından yokluk çekmekte ve bu konuda müdahale şansları bulunmadığından ihtiyaçlarını uluslararası ticaret aracılığıyla gidermektedir. Doğal kaynak, yüksek oranda elinde rezerv bulunduran ve fazlasını ihraç eden ülke açısından döviz gelirini kucaklayan bir anahtar iken ithal eden ülke açısından bağımlılık demektir (Bağırtan 2018: 6; Taban 2008: 18).

1.7.2.5. Gelir Dağılımı

İlkel toplumlardan günümüzün modern ve büyük toplumlarına kadar, insanlar hayatlarını devam ettirmek için üretim faaliyetlerinde bulunmuşlar ve üretim faaliyeti sonucunda ortaya çıkan toplamı, üretim faaliyetine katılanlar arasında belli objektif sosyal kurallara göre paylaşmışlardır. Alışverişlerde paranın hâkim olduğu ekonomilerde üretim sonucunda elde edilen üretim ve üretim araçlarının kimin olacağı sorusu, yani bir bölüşüm problemi gündeme gelmiştir (Boratav 1976: 8).

Hükümetin gelir dağılımı konusunda serbest piyasa şartlarını mı yoksa eğitimde eşit imkân sunma politikası gibi araçlarla sosyal devlet anlayışını mı tercih ettiği önemli olan bir diğer unsurdur. Üretilen mal ve hizmetlerin sunulması ya da satılması sonrasında elde edilen gelirin üretim sürecinde bulunanlar ve dış kaynaklar arasında ne ölçüde bölüşülmesinin adaleti sağlayacağı ve sosyal faydayı en azami ölçüye çıkarıp, gelir dağılımındaki dengesizliği asgari ölçüye indireceği ile ilgilenilmektedir. Gelir dağılımı adaleti sağlandıkça ekonomik büyüme toplumun her kesiminde hissedilecektir (Şahin 2006: 569)

Gelir dağılımı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin olumlu ya da olumsuz olması konusunda farklı görüşler mevcuttur. Büyümenin esas başlangıç noktasını fiziki sermaye olarak gören görüşe göre ekonomik büyüme ve gelir dağılımı adaletsizliği arasında doğru yönlü bir ilişki söz konusu iken beşerî sermayeyi ön plana çıkaran bireyin eğitim, sağlık, deneyim ve nitelikli iş gücünü

yükseltmeye daha fazla önem veren görüşe göre ise gelir dağılımında eşitlik sağlanmadıkça istenilen ivme kazanılamaz.

1.7.2.6. Beşeri Sermaye

Sermaye terimi daha çok fiziki sermaye için kullanılmakta iken başta Schultz (1962) ve Becker (1964) gibi iktisatçılar tarafından yapılan çalışmalar sonrasında beşerî sermaye terimi de sermayenin ikinci ayağını oluşturarak ilgili yazına dâhil edilmiştir. Beşerî sermaye, üretime katılan işgücünün sahip olduğu niteliklerin toplamıdır. İşgücünün nitelikleri arasında bilgi, beceri, deneyim, kişisel ve sosyal gelişimi sağlayan yetenekler bulunmaktadır (Koç 2013: 242).

Benhabip ve Spiegel (1994)'e göre çalışanların eğitim seviyelerinin yüksek olması yaparak öğrenme sürecini hızlandırarak, ithal edilen teknolojilerin verimli kullanılmasını ve yeni teknolojilerin de ortaya çıkma ihtimalini artırmaktadır. Emegın verimli kullanılması ekonomik büyümeyi tetikleyen bir olgu olup eğitim ile desteklenmesi gerekmektedir. Eğitim ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi tespit etmeye yönelik yapılan çalışmalar; eğitim ve ekonomik büyüme arasında doğru yönlü ilişkinin varlığına ulaşmışlardır. Bu bağlamda refah artışının sağlanabilmesi için üretim faktörlerinin fiziki olarak artışının yanında verimliliklerinin de artması gerekir. Bunun da yolu beşerî sermayeye yapılan yatırımlardan geçer.

İKİNCİ BÖLÜM

DÖVİZ KURU, DIŞ TİCARET VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

2.1. Literatür Taraması

Reel kurun gelişen ekonomilerde ekonomik büyüme üzerindeki etkisi önemli bir tartışma konusudur. Ortodoks görüşe göre, ihracatın artması ve bunun ülke ekonomisini daha hızlı büyümeye teşvik etmesi için ulusal paranın değer kaybetmesi gerekir. Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'nun birçok gelişmekte olan ülkeye tavsiye ettiği ekonomik programın en önemli ayaklarından biri de, devalüasyon yapılmasıdır (Direkçi, Özçiçek 2010: 99). Büyük devalüasyonlar ülkenin ulusal parasının gelecekte beklenen değerini artıracığı için döviz kurunda beklenen büyük devalüasyonların ardından ülkeye büyük çapta doğrudan yabancı sermaye yatırımı girişi olmaktadır. Aynı bu sebeple ülke parasının değerinde meydana gelen ani değerlenme doğrudan yabancı sermaye yatırımı akımının azalmasına yol açacaktır. ABD'den pek çok OECD ülkesine kadar birçok ülkeye ait doğrudan yabancı sermaye yatırımı panel data verileri kullanılarak doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve döviz kuru hareketleri arasında büyük bir ilişkinin varlığı sonucuna ulaşılmıştır (Chakrabarti, Scholnick 2002: 3).

Makroekonomik istikrar, sermaye birikimi, dış ticaret gelişmeleri ve piyasa ekonomisine yönelik yapısal dönüşüm reformları büyümenin ekonomik belirleyicileri başlığında toplanabilir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları gittiği ülkenin sermaye birikimine katkıda bulunarak ekonomik büyümeye destek olabilir. Yabancı sermaye yüksek getiri hedefi dahilinde hareket ettiği için yüksek büyüme performansı, ekonomik ve siyasi istikrar trendi gösteren ülkeler sermaye akışını daha çok çekmektedirler. Agayev (2010), doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, panel eşbütünleşme ve panel nedensellik yöntemlerini kullanarak 25 geçiş ekonomisi için incelemiştir; yapılan testlerin neticesinde teoriyi destekler bulgulara rastlamış ve değişkenlerin uzun vadede ortak trend eğiliminde oldukları gözlemiştir. Kısa vadedeki ilişkilerine bakıldığında ise doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından ekonomik büyümeye doğru güçlü

nedensellik ilişkisinin olduğu görülmüş olup geçiş ekonomilerinde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Turguter (2011), “Türkiye Ekonomisinde Cari İşlemler Açığı ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Analizi” adlı çalışmasında Granger nedensellik ve VAR Modelinden yararlanmış olup; analiz sonucunda uzun dönemde cari işlemler açığı arttıkça, ekonomik büyümede yükselme görülmekte iken kısa dönemde meydana gelen bir artışın büyüme üzerinde herhangi bir etki oluşturmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Uçar (2014), “Türkiye Ekonomisi İçin Cari Açık ve İktisadi Büyüme İlişkisi” adlı çalışmasında 1999:Q1-2014:Q2 dönemini kapsayan çeyreklik verilerden yararlanarak Granger nedensellik ve VAR Modelini kullanmıştır. Çalışmanın ana amacı cari açık mı büyümeyi tetiklemekte, yoksa büyüme sonucunda mı cari açık oluşmakta sorusuna yanıt aramak iken Granger nedensellik testi sonuçlarına göre bu ilişki büyümeden cari açığa doğru tek yönlü olarak gelişmektedir.

Mammadov (2016), “Dış Ticaret- İktisadi Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneği” adlı çalışmasında 2000-2014 dönemi için dinamik veri analizi kapsamında iki farklı ülke grubunun olduğu modellerle çalışmıştır. Seriler arasındaki yatay kesit bağımlılığı araştırılarak, değişkenlere yönelik hem 1. derece hem de yatay kesit bağımlılığını göz önünde bulunduran 2. Derece birim kök testleri uygulanmış olup durağanlaştırmak amacıyla serilerin birinci farkları alınmıştır. Değişkenler arasında uzun dönemli ilişkiye rastlanmıştır.

Nzumbu (2016), “COMESA Ülkelerinde Dış Ticaretin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri” adlı çalışmasında 1980-2014 yılları arasındaki dönemi kapsayan COMESA bölgesel ekonomik blokuna ait verileri kullanarak dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Kantil Regresyon metodu ve granger nedensellik olmayan farksızlık hipotezi ile test etmiştir. Değişkenler arasında ARDL yönetimi ile bakılan uzun dönemli ilişkiye ticaretin büyüme üzerindeki etkisinin negatifken, büyümenin dış ticaret üzerindeki etkisinin pozitif olduğuna rastlanmıştır.

Yağcı (2016), “İktisadi Büyüme Teorileri: 1980 Sonrası Türkiye’de Makroekonomik Değişkenlerin İktisadi Büyüme Etkisi” adlı çalışmasında 1974-

2014 yılları arasındaki makro ekonomik değişkenler durağan oldukları derecede VAR analizi ile sınanarak yüksek faizin sonucunda yabancı para akımının giriş yapmasının ve ulusal paranın yabancı para karşısında değer kazanması neticesinde, ithalatın ihracat karşısında daha fazla artmasına ve dış açık makasının genişlemesi sonucuna ulaşmıştır. Çalışmadan çıkarılan bir diğer sonuç ise ülkemizdeki ekonomik büyüme oranlarının istikrarsızlık göstermesidir.

Yılmaz ve Akıncı (2011) “İktisadi Büyüme ile Cari İşlemler Bilançosu Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği” adlı makalesinde büyüme ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişkileri Türkiye ekonomisi açısından 1980–2010 dönemi arasındaki verileri kullanarak analiz etmiştir. Analizlerinde, gayrisafi yurtiçi hasıla ve cari işlem dengesi olmak üzere iki değişken kullanmıştır. Değişkenlere ilişkin zaman serisi verileri ADF birim kök testi ile sınanmış ve değişkenlerin seviye değerlerinde durağan oldukları gözlenmiştir. Ayrıca bu değişkenlere uygulanan Johansen eşbütünleşme testi sonucunda, söz konusu değişkenlerin eşbütünleşik oldukları sonucuna varılmıştır. Değişkenler arasında nedensellik ilişkisini belirleyebilmek için Granger nedensellik testi uygulanmış ve gayri safi yurtiçi hasıladan cari işlemler dengesine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Bağırta (2018), “Türkiye’de Dış Ticaretin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi” adlı yüksek lisans çalışmasında ihracata dayalı büyüme; büyümeye dayalı ihracat olmak üzere 2 farklı model kurarak birbirleri üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Analizde 1991-2018 dönemi arasındaki yıllık verilerinden yararlanan Bağırta modelinde değişken olarak ithalat ihracat ve sanayi üretim endeksini kullanmıştır. Serilerin birim kök içerip içermedikleri denendikten sonra Toda-Yamamoto nedensellik testi ve etki tepki analizi yöntemleriyle çalışmıştır. İhracat ve sanayi üretim endeksi arasında çift yönlü nedensellik var iken ithalat ve sanayi üretim endeksi arasında nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır. Etki tepki analizi sonuçlarına göre ise sanayi üretim endeksindeki beklenmedik artışların ithalatı etkilediği sonucuna varılmıştır.

Ülengin (1995), Türkiye ekonomisi için bütçe açığı, parasal büyüme, enflasyon, döviz kuru ve üretim gibi temel iktisadi değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerini incelemiştir. Çalışmada 1981-1992 dönemine ait üçer aylık rezerv para,

TÜFE, sanayi üretim endeksi, dolar kuru ve bütçe açığı değişkenleri kullanılarak, beşli modeller dâhilinde Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Yapılan test sonucunda dolar kuru ile fiyatlar, bütçe açığı ile rezerv para, rezerv para ile dolar kuru arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuş. Buna karşılık rezerv paradan fiyatlara, fiyatlardan bütçe açığına, sanayi üretim endeksinden fiyatlara doğru ise tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Bayraktutan ve Arslan (2003), Türkiye’de döviz kuru, ithalat ve enflasyon arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Bu çalışmada, söz konusu değişkenler arasındaki ilişkilere dair, 1980-2000 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak gerçekleştirilen ekonometrik testlerin sonuçlarına göre Granger nedensellik anlamında toptan eşya fiyat indeksi ile döviz kuru ve ithalat hacmi arasında dolaylı ve doğrudan olmak üzere karşılıklı etkileşim olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ordu (2013), “Döviz Kuru ve Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği” adlı çalışmasında ithalat ve ihracatla döviz kuru arasında çift yönlü Granger nedensellik ilişkisi olduğunu ve ihracattan ithalata doğru tek yönlü nedensellik olduğunu tespit etmiştir. Ülkelerin tercih ettikleri kur rejimlerine yönelme girişimlerinin altında ise bu yönlendirme arzusu bulunmaktadır. Döviz kuru değerlerinin aşırı oynaklığı döviz kurunun değerlerinin belirsizliklerini beraberinde getirdiği için ülkenin dış ticaret hacmini ve ekonomisini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu etki ülkeler ve sektörler arasında değişim gösterdiği gibi ülke ekonomisinin bulunduğu konjoktüre göre de farklılık gösterebilmektedir.

Karadam (2014), “Ekonomik Büyüme ve Reel Döviz Kuru” adlı çalışmasında reel kur değişmelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini geniş panel veri seti kullanarak ampirik bir çalışma yapmıştır. Çalışmada geleneksel panel veri tahmin yöntemlerinin yanı sıra panel eş bütünleşme ve küresel şoklar gibi ortak bağıntılı etkileri de içeren yeni yöntemlerde kullanılmıştır. Reel kur değişmelerinin imalat sanayi ithalat, ihracat ve üretim üzerindeki etkisini sektörel bazda inceleyerek, reel kurdaki değer kaybının gelişmekte olan ülkelerde daraltıcı gelişmiş ülkeler için ise etkisiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Reel kurdaki değer kaybının negatif etkisi ihracat oranını artırmaya azalırken; ithalat bağımlılığı artırmaya artmaktadır.

Yengi (2019), “Türkiye’de Döviz Kuru, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi” adlı çalışmasında ülkemiz 2000-2018 dönemi kapsamındaki verilerden yararlanıp ekonomik büyüme üzerinde döviz kuru ve dış ticaretin etkilerini araştırarak; reel efektif döviz kurlarında meydana gelen yükselmelerin gayri safi yurt içi hasılayı olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca dış ticaret hacmindeki artış hızı ile reel ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu ve reel döviz kurundaki artış hızından, reel ekonomik büyümeye ve reel dış ticaret hacmine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunduğunu tespit etmiştir.

Çevik (2013), “Döviz Kuru, İhracat ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği” adlı çalışmasında Türkiye verilerine dayalı olarak 2004-2012 dönemi çeyreklik veri bazında reel efektif döviz kuru, ihracat birim değer endeksi ve ekonomik büyüme değişkenleri ele alınarak bu değişkenler arasındaki ilişkiyi VAR analizi yaparak etki-tepki fonksiyonları, varyans ayrıştırması ve Granger nedensellik testi bakımından incelemiştir. Bu testler sonucunda Türkiye’de ihracattan iktisadi büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisinin olduğuna ve ihracata dayalı büyüme hipotezinin gerçekliğine dair sonuçlar elde etmiştir.

Ayhan (2016), “Döviz Kuru Oynaklığı, Dış Ticaret ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Uygulaması” adlı çalışmasında öncelikle değişkenlerin durağanlıklarını ADF, PP ve Ng-Perron testi ile deneyerek Ng-Perron testi sonuçlarını kabul etmiş istihdam, sanayi üretim endeksi ihracat reel efektif döviz kuru ithalat ve dünya sanayi üretim endeksi değişkenlerini kullanmıştır. Döviz kuru oynaklığının ihracat üzerindeki etkisi, ithalat üzerindeki etkisi, istihdam ve dış ticaret ilişkisi ve istihdam, dış ticaret ve döviz kuru oynaklığı olmak üzere dört model üzerinde çalışmıştır. Değişkenlerin durağanlık derecelerinin farklılık göstermesi sebebiyle Peseran sınır testi ile eş bütünleşme ilişkisi tespit edildikten sonra kısa dönemde de ilişkilerin tespit edilmesi için ARDL modelinden yararlanmıştır. Birinci modelde ihracatın kısa ve uzun dönemde yabancı ülke gelirlerinden olumlu etkilendiği; döviz kuru oynaklığı ve reel döviz kurundan negatif etkilendiği sonucuna ulaşmıştır. Döviz kuru ve istihdam ilişkisini inceleyen üçüncü modelden elde edilen ARDL sonuçlarına göre ise istihdam ile ihracat, ithalat, sanayi üretimi ve reel döviz kuru arasındaki uzun ve kısa dönem katsayıları sanayi ve ihracat için pozitif, reel kur ve ithalat için ise negatif olarak bulunmuş olup ithalat katsayısı işareti beklenen biçimde çıkmasına rağmen

istatistiksel olarak anlamsız olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Üçüncü modele döviz kuru oynaklığı değişkeninin ilave edilmesiyle yeni model oluşturan Ayhan bu modelinde de sanayi üretim endeksi ve ihracat istihdamı pozitif; ithalat ve reel döviz kuru ve döviz kuru oynaklığı değişkenleri ise istihdamı negatif etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Erdem (2019), “Döviz Kuru Volatilitesinin Türkiye’de İhracat ve İthalat Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bölgesel Analiz” adlı çalışmasında 2004-2014 yılları arasındaki reel efektif döviz kuru oynaklığının Türkiye’nin reel bölgesel ihracat ve reel bölgesel ithalat değerleri üzerinde çalışmıştır. Reel efektif döviz kuru oynaklığında bir artış meydana geldiğinde bölgelerin ihracat ve ithalat seviyelerinde azalış oluştuğunu gözlemlemiştir. Bu görüşe paralel olarak göreceli fiyatlar da bölgelerin ihracat ve ithalatları üzerinde ters orantıya sahiptir. Bu çalışmadaki diğer bir sonuç ise yabancı gelirdeki yükselmelerin ihracat miktarını artırdığıdır.

Yıldırım (2019), “Döviz Kuru ve İhracat İlişkisi: Konya İli Örneği” adlı çalışmasında Konya’nın 2002:M01- 2018:M10 dönemini kapsayan aylık verileri kullanarak, eş bütünleşme analizini Johansen yöntemiyle ve nedenselliği Granger yöntemiyle incelemiştir. Döviz kuru, ihracat ve 2008 küresel ekonomik krizinin etkilerini de temsil eden kukla değişken yardımıyla bir model oluşturup serilerini meydana getirmiştir. ADF birim kök testi ile sınanan serilerin I (1) oldukları ve serilerin eş bütünleşik oldukları tespit edilmiştir. Reel efektif döviz kurundan Konya’nın ihracatına doğru tek yönlü nedensellik olduğu ve değişen reel efektif döviz kurunun Konya’nın dış ticaret rekabet gücünü ve ihracat gelirlerini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Nedensellik ilişkisi tek yönlüdür çünkü Konya’nın ihracatı ile elde edilen dövizler ülke genelindeki döviz kurunu belirleyecek düzeyde olmamaktadır.

Aslan (2017), “Türkiye’de Döviz Kuru Belirsizliği ve Dış Ticaret İlişkisi: Yapısal VAR Analizi” adlı çalışmasında reel döviz kuru belirsizliklerinin Türkiye’nin dış ticaret performansına etkileri yapısal VAR yaklaşımı ile 2002:01-2015:10 dönemindeki aylık veriler yardımıyla analiz edilmiştir. Çalışmada döviz kuru belirsizlikleri GARCH (1,1) modeli ile tahmin edilmiştir. Elde edilen bulgular, Türkiye’nin ihracat performansının reel döviz kuru belirsizliklerinden etkilenmediği

ithalat performansının ise olumsuz etkilendiği yönündedir. Türkiye'nin ihracatı üzerindeki en etkili değişkenler yurt içi gelir ve ithalat iken Türkiye'nin ithalatı üzerindeki en etkili değişkenler reel döviz kuru belirsizliği ve yurt içi gelirdir. Bu sonuçlar doğrultusunda, Türkiye'nin üretim yapısının ithalata bağımlı olduğu ve dış ticaret açığının yapısal bir sorun haline geldiği çıkarımları yapılmıştır.

Mera (2017), "Döviz Kuru Volatilitesi Ekseninde Ticaret Dengesini Etkileyen Faktörler: Türkiye ve BRICS Ülkeleri İçin Ampirik Bir Analiz" adlı çalışmada para arzının Türkiye'nin dış ticaret dengesini olumlu etkilediği döviz kuru oynaklığı, ekonomik büyüme, petrol ve altın fiyatları ilaveten kukla değişken olarak yer alan ekonomik krizin negatif etkilediği sonucuna ulaşmıştır. BRICS ülkelerinin de dâhil edildiği ikinci modelinde ise bu ülkelerdeki altın fiyatları ve dış ticaret arasındaki ilişkinin negatif olduğu görülmektedir.

Açıcı (2015), "Türkiye'de Döviz Kuru Geçişkenliğinin İhracat ve İthalat Fiyatları Üzerindeki Etkisi" adlı çalışmada döviz kuru geçişkenliğinin ihracat ve ithalat üzerindeki etkisinin derecesi tarım ve ormancılık, balıkçılık, madencilik, imalat sanayi ve atık hurdalar alt sektörleri birim değer endeksleri bakımından incelenmiş olup zaman serilerine dayalı ekonometrik analiz yöntemlerinden yararlanmıştır. Bu yöntemin uygulanmasından önce serilerin durağanlıklarını test etmek için Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron birim kök testleri ile Zivot-Andrews ve Lee-Strazicich birim kök testleri yapılmıştır. Daha sonra Granger, Toda-Yamamoto ve Bootstrap-Toda Yamamoto, Hatemi J-Roca ve Frequency Domain nedensellik analizleri gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizler neticesinde döviz kuru geçiş etkisinin ihracat birim değer endeksi için geçerli olmadığı ve ithalat için kısmi geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

Alper (2015), "Döviz Kuru Oynaklığı ve Ticaret Akışları" adlı çalışmada döviz kuru oynaklığının ticaret akımları üzerindeki etkisini incelemek üzere 2002-2013 dönemindeki yıllık veriler kullanılarak GARCH modeli yardımıyla analiz etmiştir. Panel veri seti kullanan Alper bu çalışmada ihracat sektörlerinin döviz kurlarındaki oynaklıktan negatif etkilendiği; ithalat sektörünün ise pozitif ve negatif olarak etkilendiği aralıklar olduğunu tespit etmiştir.

Aygören (2014), “Döviz Kuru Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği” adlı çalışmasında ihracat ve ithalat değişkenlerinin ayrı ayrı döviz kuru ve gelir ile olan ilişkilerini ekonometrik zaman serileri yöntemiyle inceleyerek ülkemizin Fransa ve Almanya ile olan dış ticaretine VAR analizi uygulamış olup bu ilişkileri Granger nedensellik analizi ve etki tepki testleri aracılığıyla denemiştir. 1980-2012 dönemine ait yıllık verilerin kullanıldığı bu çalışmada Fransa’ya yapılan ihracat ile döviz kuru ve gelir arasında uzun vadede eşbütünleşme ilişkisinin varlığı söz konusu iken ithalatla bu ilişki söz konusu değildir. Almanya’da ise bu değişkenler arasında uzun dönemde ilişki yoktur.

Gedik (2014), “Reel Efektif Döviz Kurunun Dış Ticaret Dengesi Üzerine Etkisi” adlı çalışmasında dış ticaret dengesi, ihracat, ithalat, reel efektif döviz kuru, Türkiye sanayi üretim endeksi ve Euro bölgesi sanayi üretim endeksinin 2005:01-2013:04 dönemini kapsayan aylık verilerden yararlanarak reel kurdaki herhangi bir değişimin dış ticaret dengesi üzerinde anlamlı bir etki yapmadığı, reel döviz kurunun dış ticaret dengesini sağlamada etkin bir şekilde kullanamayacağı bulgusuna ulaşmıştır.

Kardaşlar (2013), “Döviz Kuru İle Makroekonomik Büyüklükler Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama” adlı çalışmasında döviz kuru ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişki Türkiye ekonomisine ait 2003:Q5–2012Q5 dönemi aylık verilerle birim kök ve Vektör Otoregresif (VAR) yöntem kullanılarak test edilmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar döviz kuru ile makroekonomik büyüklükler arasında kısa ve orta dönemde zayıf bir ilişki olduğunu açıklar nitelikte sonuçlar elde etmiştir.

Yaman (2012), “Döviz Kuru Oynaklığının Dış Ticaret Üzerine Etkileri: Teori ve Uygulama” adlı çalışmasında 1987M01-2010M05 dönemlerini kapsayan aylık veriler aracılığıyla, döviz kur oynaklığı, GARCH modeli ile yardımıyla tahmin edilmiş, Granger nedensellik testi tekniğiyle, döviz kuru oynaklığı ile dış ticaret arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Yapılan testler neticesinde, dış ticarettten döviz kuru oynaklığına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Döviz kuru oynaklığından dış ticarete doğru ise, herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır.

Karabıyık (2010), “Döviz Kuru Oynaklığının Ticaret Akışlarına Etkisi: Panel Veri Yaklaşımı Üzerine Yapısal Bir Çalışma” adlı çalışmasında panel veri yaklaşımıyla döviz kurundaki volatilitenin dünya ticaret hacmine etkisini araştırmak amacıyla dünya ticaret hacminde büyük pay sahibi olan 42 ülke verileriyle çalışmış ancak döviz kurundaki oynaklığın ticaret hacmine önemli bir etkisi olduğunu tespit edememiştir. Aynı ülke grubundan 16 gelişmekte olan ülkeyi bıraktığında modelinde döviz kurundaki oynaklığın dış ticaret hacmi üzerinde etkisini gözlemlemiştir.

Özçelik (2012), “Dış Ticaretin İktisadi Büyüme Üzerine Etkileri: Çin ve Türkiye Örneği” adlı çalışmasında, Özçelik dış ticaretin ekonomik büyüme üzerinde ne gibi etkileri olduğunu koentegrasyon testi, hata düzeltme modeli ve Granger nedenselliği teknikleri yardımıyla araştırmıştır. Türkiye’de ara malı ithalatı ve ekonomik büyüme arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi, tüketim ve sermaye malı ithalatı ile büyüme arasında ise çift yönlü nedensellik ilişkisi sonucuna ulaşılmış, Çin’de ise ithalat ve büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi bulunamamış, ihracat ve büyüme arasında ise tek yönlü bir nedensellik ilişkisine rastlanmıştır. Bunun neticesinde Çin’in ihracata, Türkiye’nin ise ithalata dayalı olarak büyüme sergilediği gözlenmiştir.

Kızılkaya (2012), “Reel Döviz Kuru, Yabancı Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği” adlı çalışmasında reel döviz kuru doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri 1989:Q1-2011:Q1 dönemini kapsayan çeyreklik verilerle enflasyon, istihdam, ticari açıklık gibi değişkenleri kullanarak ARDL ve sınır testi metodlarından yararlanmış ve Granger nedensellik testiyle sınınamıştır. 3 farklı model oluşturan Kızılkaya bu çalışmasında doğrudan yabancı yatırımlar, ticari dışa açıklık, toplam işgücü ve enflasyon oranının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini, reel döviz kurunun ise ekonomik büyüme oranını negatif yönde etkilediğini tespit etmiştir. Doğrudan yabancı yatırımların reel döviz kuru üzerindeki etkisine baktığı ikinci modelde, reel döviz kuru ve doğrudan yabancı yatırım arasında uzun dönemli ilişki olduğuna yönelik kesin bir çıkarım yapamamıştır. Üçüncü modelde ise, ticari dışa açıklık ve enflasyon oranı değişkenlerinin doğrudan yabancı yatırımları pozitif yönde; reel döviz kurunun ise doğrudan yabancı yatırımları negatif yönde etkileyen değişkenler olduğu bulgusu elde edilmiştir. Granger nedensellik testi ile değişkenler

arası nedensellik ilişkileri incelendiğinde ise tahmin edilen birinci modelde doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde olduğu gibi kısa dönemde de pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu, reel döviz kurunun ise ekonomik büyümeyi kısa dönemde negatif etkilediği görülmüştür. Üçüncü modelde ise, reel döviz kuru ve doğrudan yabancı yatırımlar arası kısa dönemli ilişkiler incelendiğinde, uzun dönemli bulguları destekler nitelikte negatif yönlü ilişki belirlenmiştir.

2.2. Veri Seti

Çalışmanın ampirik analizinde 2010:01-2019:04 dönemini kapsayan aylık veriler kullanılmıştır. Veri setinde yer alan değişkenler, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) elektronik veri dağıtım sisteminden (EVDS) elde edilmiş, ekonometrik analizler E-Views 8 paket programı kullanılarak yapılmıştır. Ekonomik büyüme göstergesi olarak; Mevsimlik Etkilerden Arındırılmış Sanayi Üretim Endeksi (IPI), Döviz Kuru Değişkeni Olarak; TÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru Endeksi (REER) (2010=100) ve Dış Ticaretin göstergesi olarak da İhracat (EUVI) ve İthalat Birim Değer Endeksinden (IUVI) faydalanılmıştır.

2.3. Birim Kök Analizi

Zaman serilerinin en önemli yönlerinden biri, bu serilerin durağan ya da durağan olmamalarıdır. Değişkenler arasında ekonometrik olarak anlamlı ilişkiler elde edilebilmesi için analiz yapılan serilerin durağan seriler olması gerekir. Değişkenlere ait zaman serilerinde trend bulunuyorsa, ilişki gerçek olmaktan çok, sahte regresyon şeklinde ortaya çıkabilir. Ortalamasıyla varyansı zaman içinde değişmeyen ve iki dönem arasındaki ortak varyansı, bu ortak varyansın hesaplandığı döneme değil de yalnızca iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı olan olasılıklı bir süreç için durağandır denir. Özetle, eğer bir zaman serisi durağansa, ortalaması, varyansı ve ortak varyansı (çeşitli gecikmelerdeki), bunları ne zaman ölçersek ölçelim aynı kalır (Gujarati 1993: 713).

Durağanlık Y_t stokastik sürecinin zaman içinde değişmeden sabit kalması olarak ifade edilebilir. Sonlu ortalamaya ve varyansa sahip zaman serisinin bütün t ve $t-s$ değerleri için kovaryansları da durağandır. Bu tür bir sürecin ortalaması, varyansı ve kovaryansı aşağıda gösterilmiştir:

$$E(Y_t)=E(Y_{t-s})=\mu \quad (\text{Ortalama}) \quad (2.3.1)$$

$$E[(Y_t-\mu)^2]=E[(Y_{t-s}-\mu)^2]=\sigma^2 \quad (\text{Varyans}) \quad (2.3.2)$$

$$E[(Y_t-\mu)*(Y_{t-s}-\mu)]=E[(Y_{t-j}-\mu)*(Y_{t-j-s}-\mu)]=\sigma^2 \quad (\text{Kovaryans}) \quad (2.3.3)$$

Dickey-Fuller tarafından temel alınan otoregresif süreç sıfır ortalama ve σ^2 varyansı bulunan bağımsız normal bir rassal değişken dizisidir. ρ 'nin maksimum olabilirlik tahmincisi, en küçük kareler tahmincisine göre hesaplanmaktadır (Dickey, Fuller 1979: 427).

Ekonometrik analizlerde uzun dönem serilerinin birim kök taşıması ve durağan olmayan zaman serilerinin kullanılması önemli sorunları beraberinde getirmektedir. Birim kök ve durağanlığın ihmal edildiği zaman serileri ile oluşturulan modellerde sahte regresyon ve yüksek t-istatistiklerine rastlanır. Ayrıca serinin davranışları sadece incelenen dönem için geçerli kalacak ve diğer dönemler için herhangi bir öngöründe bulunulamayacaktır. Bu sebeple, öncelikle değişkenlerin durağan olup olmadıklarının belirlenmesi gerekmektedir. Durağanlık, bir zaman serisinin ilgili dönem içerisinde varyansının ve ortalamasının sabit kalması demektir. Serinin değerlerinin belirli bir değere yaklaşmasını ya da beklenen değer etrafında birikmesidir. Eğer iki zaman serisi arasında anlamlı bir ilişki var ise bu ilişkinin gerçek mi yoksa sahte mi olduğunu anlayabilmek için birim kök testi ile serilerin kaçınıcı dereceden durağan olduklarının belirlenmesi gerekir.

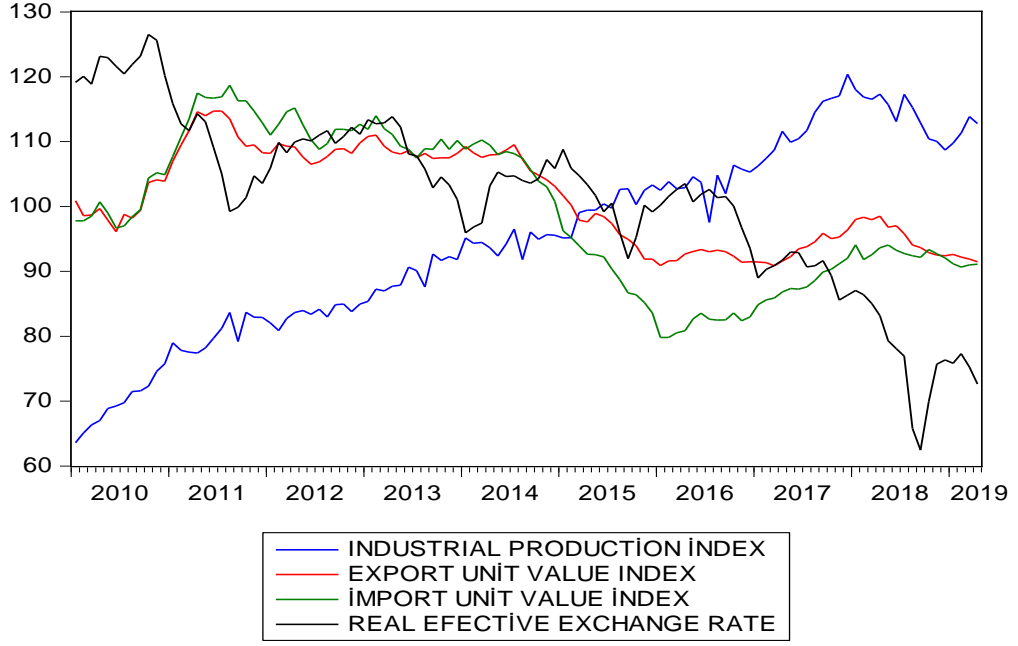
Zaman serilerinin normal bütünleşme derecelerinin araştırılmasında, yapısal kırılmaları dikkate alan ve almayan farklı birim kök testleri geliştirilmiştir. Zaman serilerinin durağanlık özelliklerinin test edilmesinde birçok yöntem olmakla birlikte çalışmamızda serilerin durağan olup olmadıklarını tespit etmek amacıyla en çok tercih edilen yöntemlerden olan Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testlerinden yararlanılmıştır.

Bir seride trendin olup olmadığının bir göstergesi olarak otokorelasyon fonksiyonunun kontrol edilmesi gerekmektedir. Formal testler bir sistemin trend içerip içermediğini ve trendin deterministik veya stokastik olup olmadığını belirlemede yardımcı olabilir. Ancak var olan testler birim köke yakın durumlarda ve birim kök süreçlerini ayırt etmede güçlü değildir (Enders 2003: 211).

ADF testi hata terimlerinin birbirleriyle ilişkisiz olduğunu kabul etmektedir. Ancak bu genelde karşılaşılan bir durum değildir. Philips-Peron (PP) testi ise bu varsayımı kaldırır ve hata terimlerinin dağılımlarının zayıf bağımlı ve heterojen bir yapıya sahip bir süreçte üretildiğini kabul eder. Pozitif hareketli ortalama parametresinin varlığında, PP testinin ADF testine göre daha başarılı sonuçlar verdiği bulunmuştur. Öte yandan parametre negatif olarak tahmin edilirse, sonlu örnek büyüklüğünden kaynaklanan sapmalar oluşmakta ve Philips-Perron testinin gözlemlenebilen avantajı kalmamaktadır. PP testinin kullanılmasını gerektirecek başka bir neden, ADF testlerinde seçilen gecikmeli değişkenlerin sayısının yaratabileceği sorunlardan kaynaklanmaktadır (Demircioğlu 2009:127).

Çalışmada kullanılan bir diğer birim kök testi ise Phillips-Perron (PP) Testidir. Dickey-Fuller Testi hata terimlerinin istatistiki olarak bağımsız olduklarını ve sabit varyansa sahip olduklarını varsayar. Bu metodoloji kullanılırken hata terimleri arasında korelasyon olmadığına ve sabit varyansa sahip olduklarına emin olmak gerekir. Phillips ve Perron (1988) Dickey-Fuller'ın hata terimleri ile ilgili olan bu varsayımı genişletmişlerdir. Pp testinde temel hipotez ADF testinde olduğu gibi serinin birim köke sahip olması biçimindedir. ADF testine alternatif bir test olmaktan ziyade onu tamamlayan bir diğer birim kök testi olan PP testi; zaman serilerindeki yüksek derecedeki korelasyonu kontrol etmek için kullanılan parametrik olmayan bir yöntemdir. Phillips ve Perron (PP), Dickey ve Fuller tarafından geliştirilen bu varsayımı geliştirerek rassal hataların dağılımı ile ilgili yeni bir varsayımda bulunmaktadırlar. PP testi için en basit model AR(1) şeklinde verilmektedir (Çınar, Sevüktekin 2017: 378).

Dickey-Fuller testinin bağımsızlık ve homojenite varsayımları Phillips-Perron testinde terk edilmiş hata terimlerinin zayıf bağımlılığı ve heterojen dağılımı kabul edilmiştir. Böylece Phillips-Perron Dickey – Fuller t istatistiklerini geliştirmesinde hata terimlerinin varsayımları konusundaki sınırlamaları dikkate almamıştır (Enders 1995: 239-240).

Grafik 1. Serilerin İlgili Dönemdeki Hareketleri

Not: Grafik 1’de kullandığımız veriler TCMB EVDS’den alınmıştır.

Serimizin durağan olup olmadığını ADF ve PP birim kök testlerinin yanı sıra grafiğini çizerek de anlamak mümkündür. Grafik 1’den de anlaşılacağı gibi verilerimiz sürekli artan ya da azalan bir trend göstermektedir. Serimizin olasılık değeri 0.05 in altında ya da t-istatistik %1, %5, %10 seviyelerindeki kritik değerlerden küçükse serimiz durağandır. Bir başka ifade ise t istatistik değeri, kritik değerlerin hepsinden mutlakça büyükse yine serimiz durağandır. Durağanlığı sınamak amacıyla;

$H_0: a=0 (P=1)$; Seride birim kök vardır; seri durağan değildir.

$H_1: a<0 (P<1)$; Seride birim kök yoktur; seri durağandır.

Hipotezleri oluşturulabilir.

Tablo 1’de ADF Birim kök testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 1. ADF Birim Kök Sonuçları

Değişkenler	Değer Başlıkları	Trendli ve Sabit Terimli Model(Düzey)	Trendli ve Sabit Terimli Model (1. Fark)
İhracat Birim Değer Endeksi (EUVI)	Olasılık Değerleri	0.2630	0.0000
	T-İstatistik Değerleri	-2.6418	-7.7802
	% 5'lik Mckinnon Kritik Değeri	-3.4512	-3.4512
İthalat Birim Değer Endeksi (IUVI)	Olasılık Değerleri	0.5848	0.0000
	T-İstatistik Değerleri	-2.0180	-7.5014
	% 5'lik Mckinnon Kritik Değeri	-3.4512	-3.4512
Tüfe Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru (REER)	Olasılık Değerleri	0.7859	0.0000
	T-İstatistik Değerleri	-0.8971	-7.9536
	% 5'lik Mckinnon Kritik Değeri	-2.8880	-3.4512
Sanayi Üretim Endeksi (IPI)	Olasılık Değerleri	0.3141	0.0000
	T-İstatistik Değerleri	-2.5285	-15.9988
	% 5'lik Mckinnon Kritik Değeri	-3.4512	-3.4512

ADF birim kök testinde kullanılan optimum gecikme sayısı, Akaike Bilgi Kriteri (AIC) ve Nihai Öngörü Hatası (FPE) bilgi kriterleri ile 2 olarak bulunmuştur. Kullanılan model trend ve sabiti içeren ADF modelidir. Tabloda yer alan test değerleri, ADF birim kök test değerine ait olan % 5'lik McKinnon kritik değeridir. Değişkenlerin ilk satırında olasılık değerleri; ikinci satırında t-istatistik değerleri ve üçüncü satırında %5 seviyesinde McKinnon kritik değeri yer almaktadır. Değişkenlerimizin düzey halinde hesaplanan t değeri, tablo kritik değerlerinden mutlaka küçük bulunmuştur. Bu sebeple birim kök temel Hipotezi reddedilememiştir. ADF testinde temel hipotez serinin birim köke sahip olduğudur. Bu durumda serimizi durağan hale getirmek için birinci farkları alınır. Birinci farklarda ise hesaplanan t değeri tablo kritik değerinden büyük bulunmuş, yani birim kök temel hipotezi reddedilmiştir. Bu sebeple değişkenlerin ADF testine göre birinci farkı alındıktan sonra durağanlaştıkları ve birim köke sahip olmadıkları görülür. 2010M01-2019M04 dönemi kapsamında kullandığımız aylık bazdaki verilerimizin düzey ve birinci fark seviyesindeki durağanlıklarını gösteren histogram, grafik ve t-istatistik tablosu ekte sunulmuştur.

PP testi sonucunda da hesaplanan δ istatistiği ile ADF testinde olduğu gibi, MacKinnon tablo değeri ile karşılaştırılarak seride birim kök olup olmadığına karar verilmektedir.

Tablo 2. PP Birim Kök Sonuçları

Değişkenler	Değer Başlıkları	Trendli ve Sabit Terimli Model(Düzy)	Trendli ve Sabit Terimli Model (1. Fark)
İhracat Birim Değer Endeksi (EUVI)	Olasılık Değerleri	0.4924	0.0000
	T-İstatistik Değerleri	-2.1858	-7.9185
	% 5'lik Mckinnon Kritik Değeri	-3.4508	-3.4512
İthalat Birim Değer Endeksi (IUVI)	Olasılık Değerleri	0.5835	0.0000
	T-İstatistik Değerleri	-2.0205	-7.6680
	% 5'lik Mckinnon Kritik Değeri	-3.4508	-3.4512
Tüfe Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru (REER)	Olasılık Değerleri	0.3004	0.0000
	T-İstatistik Değerleri	-2.5579	-7.6573
	% 5'lik Mckinnon Kritik Değeri	-3.4508	-3.4512
Sanayi Üretim Endeksi (IPI)	Olasılık Değerleri	0.0340	0.0000
	T-İstatistik Değerleri	-3.6041	-15.9988
	% 5'lik Mckinnon Kritik Değeri	-3.4508	-3.4512

PP birim kök testinde kullanılan optimum gecikme sayısı, AIC kriteri ile 2 olarak bulunmuştur. Kullanılan model trend ve sabiti içeren PP modelidir. Tabloda yer alan test değerleri, PP birim kök test değerine ait olan % 5'lik McKinnon kritik değeridir. Değişkenlerin ilk satırında olasılık değerleri; ikinci satırında t-istatistik değerleri ve üçüncü satırında %5 seviyesinde McKinnon kritik değeri yer almaktadır. Değişkenlerimizin düzey halinde hesaplanan t değeri, tablo kritik değerlerinden mutlakça küçük bulunmuştur. Bir diğer ifade ile değişkenlerimizin olasılık değerleri 0.05'ten büyük (0.4924; 0.5835; 0.3004; 0.0340>0.05) olduğu için serilerimiz durağan değildir, birim kök sorunu vardır. Bu durumda serimizi durağan hale getirmek için birinci farklarını almamız gerekir. Birinci farklarda ise hesaplanan t değeri tablo kritik değerinden büyük bulunmuştur. Değişkenlere ait -7.9185; -7.6680; -7.6573; -15.9988 t-istatistik değerleri mutlakça % 5'lik McKinnon kritik değerinden

büyükür. Böylece birim kök temel hipotezi reddedilmiş ve seriler durağanlaştırılmıştır. Bu sebeple serilerimizin birim köke sahip olmadıkları göröür.

2.4. Granger Nedensellik Testi

Ekonometride nedenselliğe ismini veren Granger nedenselliği X değişkeninin bugünkü değerini, X ve Y değerlerinin geğmişteki değerleri ile kullanılarak sadece Y değişkeninin geğmişteki değerine dayandırılarak öngörülebilir. Bununla birlikte X ve Y değişkenlerinin ikisinin birden geğmişteki değerlerine dayanılarak öngörölmekte ve ikinci öngörü birinciden daha iyi ise Y'nin kendi geğmişinde bulunmayan bazı özel bilgilerin X'te bulunduğunu kabul edip X, Y'ye neden olmaktadır şeklinde tanımlanmaktadır (Yılğör 2008: 2).

Kısıtlamasız VAR modelinde değişkenler arası nedensellik testlerinin yapılabilmesi için tüm değişkenlerin durağan olması gerekmektedir (Enders 1995: 327). Granger testi örnek büyüklüğünden ve verilerin yıllık veya mevsimlik olma durumundan etkilenir. Ayrıca ilişkilerdeki gecikmeli değişken sayısı da önemlidir (Tarı 2010: 437). Çalışmada kullanılan zaman serileri birim kök sorunundan kurtulduktan sonra incelenecek değişkenlerdeki nedensellik ilişkisinin varlığı ve yönü Granger (1969) tarafından ileri sürölen teste göre araştırılmıştır. Bu çerçevede hipotezler “bir değişken diğer değişkenin Granger nedenidir ya da Granger nedeni değildir” biçiminde belirlenmiştir. Eğer tüm değişkenler durağansa standart F-testi ile nedensellik ilişkisi test edilebilir.

Granger nedensellik testinin gecikme uzunluğuna duyarlı olması sebebiyle gecikme uzunluklarının derecelerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu amaçla, gecikme uzunlukları VAR analizi kullanılarak Tablo 3'te gösterilmiştir. SC bilgi kriterine göre 0, HQ bilgi kriterine göre 1 ve Akaike Bilgi Kriteri (AIC) ve Nihai Öngörü Hatası (FPE) bilgi kriterlerine göre 2 olarak bulunmuştur. Otokorelasyon ve değişen varyans sorunu olmadığı için Akaike Bilgi Kriteri (AIC) ve Nihai Öngörü Hatası (FPE) bilgi kriterlerine göre optimal gecikme 2 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3. Gecikme Uzunlukları

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	- 788.2964	NA	56.42378	15.38440	15.48672*	15.42584
1	- 756.6900	60.14433	41.68559	15.08136	15.59296	15.28857*
2	- 732.9742	43.28699	35.93879*	14.93154*	15.85241	15.30452
3	- 719.8541	22.92832	38.14382	14.98746	16.31761	15.52622
4	- 705.3047	24.29610	39.50023	15.01563	16.75506	15.72016
5	- 698.7118	10.49740	47.94052	15.19829	17.34700	16.06859
6	- 685.3450	20.24497	51.28748	15.24942	17.80741	16.28549
7	- 664.5593	29.86675*	47.82284	15.15649	18.12376	16.35834
8	- 652.0845	16.95609	52.82395	15.22494	18.60149	16.59256

Granger Nedensellik Testi sonuçları Tablo 4’te verilmekte olup elde edilen sonuçlar değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığını ve ilişkinin yönünün belirlenmesi açısından yorumlanmaktadır.

Tablo 4. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Bağımsız-Bağımlı Değişken	Gözlem Sayısı	Ki-Kare Değeri	Olasılık (p-değeri)	Sonuç
İthalat-Döviz Kuru	109	0,4301	0,8065	Nedensellik yoktur.
Döviz Kuru-İthalat	109	7,0576	0,0293	Nedensellik vardır.
İhracat-Döviz Kuru	109	5,1122	0,0776	Nedensellik yoktur.
Döviz Kuru-İhracat	109	6,8483	0,6543	Nedensellik yoktur.
Döviz Kuru-Büyüme	109	3,2419	0,1977	Nedensellik yoktur.
Büyüme-Döviz Kuru	109	2,1359	0,3437	Nedensellik yoktur.
İthalat-İhracat	109	0,5262	0,7686	Nedensellik yoktur.
İhracat-İthalat	109	12,5347	0,0019	Nedensellik vardır.
Büyüme-İhracat	109	0,1041	0,9493	Nedensellik yoktur.
İhracat-Büyüme	109	0,4889	0,7831	Nedensellik yoktur.
İthalat-Büyüme	109	0,7730	0,6794	Nedensellik yoktur.
Büyüme-İthalat	109	0,0914	0,9553	Nedensellik yoktur.

Granger nedensellik testinde olasılık değeri 0.05'den küçükse H_0 hipotezi reddedilir, büyükse H_0 hipotezi kabul edilir. Buna göre, ithalattan, döviz kuruna doğru olan ilişki incelendiğinde olasılık değeri 0.05'den büyük olduğu için hipotez kabul edilir. Bir diğer ifade ile ithalattan döviz kuruna doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Ancak döviz kurundan ithalata doğru ilişki incelendiğinde olasılık 0.05'den küçük olduğu için H_0 hipotezi red edilir. Yani döviz kurundan ithalata nedensellik ilişkisi tek yönde mevcuttur.

İhracattan döviz kuruna doğru olan ilişki incelendiğinde olasılık değeri 0.05'den büyük olduğu için yokluk hipotezi kabul edilir. Bir diğer ifade ile ihracattan döviz kuruna doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Döviz kurundan ihracata doğru olan ilişki incelendiğinde ise olasılık 0.05'den yine büyüktür.

Dolayısıyla için H_0 hipotezi kabul edilir. Ne ihracatan döviz kuruna ne de döviz kurundan ihracata doğru nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır.

Döviz kuru ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye baktığımızda olasılık değerleri her iki yönde de 0.05'den büyüktür. Bu sebeple yokluk hipotezi kabul edilir. Bir diğer ifade ile ekonomik büyümeden döviz kuruna, döviz kurundan ekonomik büyümeye doğru granger nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

İthalat ve ihracat değişkenleri arasında ilişki incelendiğinde tek yönlü nedensellik ilişkisine rastlanır. İthalattan ihracata doğru olan ilişkinin olasılık değeri 0.05'den büyük olduğu için hipotez kabul edilir. Bir diğer ifade ile ithalattan ihracata doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Ancak ihracattan ithalata doğru ilişki incelendiğinde olasılık 0.05'den küçük olduğu için H_0 hipotezi red edilir. Yani ihracattan ithalata doğru nedensellik ilişkisi tek yönlü olarak mevcuttur.

İhracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye baktığımızda olasılık değerleri her iki yönde de 0.05'den büyüktür. Bu sebeple yokluk hipotezi kabul edilir. Bir diğer ifade ile ekonomik büyümeden ihracata, ihracattan ekonomik büyümeye doğru çift yönde de Granger nedensellik ilişkisine rastlanılmamıştır.

İthalat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye baktığımızda olasılık değerleri her iki yönde de 0.05'den büyüktür. Bu sebeple yokluk hipotezi kabul edilir. Bir diğer ifade ile ekonomik büyümeden ithalata, ithalattan ekonomik büyümeye doğru çift yönde de Granger nedensellik ilişkisi mevcut değildir.

SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden elde edilen 2010 Ocak- 2019 Nisan dönemini kapsayan aylık verilerle ekonomik büyüme göstergesi olarak mevsimsel etki ve şoklardan arındırılmış sanayi üretim endeksi, ithalat ve ihracat birim değer endeksi ve tüketici fiyat endeksi bazında reel efektif döviz kuru değişkenleri kullanılarak, değişkenlerin aralarındaki ilişki ve ilişkilerin yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Zaman serisi analizlerinde sıklıkla karşılaşılan birim kök ve durağanlık sorunlarının varlığını test etmek, ortalamayı, varyansı ve kovaryansı sabit kılmak amacıyla ADF ve PP birim kök testleri yapılmıştır. Yapılan testler sonucunda değişkenlerimizin birim köke sahip olduğu ve durağan olmadıkları beklentilerimizi destekler biçimde anlaşılmıştır. Bu sebeple değişkenlerin birinci farklarıyla çalışılmış birim kökün getirdiği sahte regresyonun önüne geçilmiştir.

Çalışmamızın ana amaçlarından biri olarak yapılan Granger nedensellik testinde döviz kuru ve ithalat arasında döviz kurundan ithalata doğru tek yönlü Granger nedensellik ilişkisi olduğu ve döviz kuru ihracat arasında herhangi bir nedensellik olmadığı görülmüştür. İhracat ve ithalat arasında ise tek yönlü ilişki olduğu ve bu ilişkinin yönünün ihracattan ithalata doğru olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Döviz kuru ile ihracat arasında belirlenen dönemde nedensellik tespit edilememiştir. Bunda ihracat hacminin sadece döviz kurundan değil, aynı zamanda girdi maliyetleri ve verimlilik gibi birçok faktörden etkilenmesinin payı büyüktür. Analizde kullanılan veri seti kapsamında İhracat birim değer endeksi için döviz kurunun etkisinin olmadığı ve ithalat birim değer endeksi üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Rose ve Yellen (1989), Karagöz ve Doğan (2005), Yamak ve Korkmaz (2005), Tunçsiper ve Öksüzler (2006) ve Wilson (2001) ampirik çalışmalarında döviz kurunun dış ticaret değişkenleri üzerinde uzun dönemde etkisini oldukça zayıf olduğu sonuçlarına ulaşmışlardır. Bu sonuçtan ülkemizin dış ticaret yapısından etkilendiği çıkarılabilir.

Dış ticaret hacmini belirleyen en önemli unsurlardan biri de fiyatlar genel düzeyidir. Ülkenin yurtdışı piyasalarda tutunması ve rekabet gücünü artırması için ihraç edeceği ürünlerin yurt dışı piyasalarda işlem gören ürünlerden ucuz olması

gerekir. Yurt içi fiyatlarında yurt dışı fiyatların altında olması sağlanmalıdır. İthalatın en aza indirilmesi içinde bu şarttır. Uluslararası ticarete malların fiyatlarının karşılaştırılması döviz kuru aracılığıyla belirlenebilmektedir. Döviz kuru ülkenin ekonomik yapısına göre gerek piyasalarca gerek yetkili otoritelerce ayarlanabilmektedir. Gelişmiş ülkeler kurlarını serbest piyasa koşullarında dalgalanmaya bırakmışken az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde döviz kuru belirsizliklerinden ve ani şoklardan kaçınmak adına sabit döviz kuru sistemi tercih edilir. Yapılan ampirik analizde döviz kurundaki yükselmeler ithalat üzerinde negatif etki oluşturduğu tespit edilmiştir. Döviz kurunun yükselmesi ve kurun istikrarlı oluşu yabancı paralar karşısında ulusal paranın değerinin azaltır. Buda dışarıdan sermaye girişi ve yabancı yatırımları çeken bir durumdur. Ulusal paranın değerinin düşmesiyle birlikte yapılacak yabancı yatırımların maliyeti azalırken yatırımlardan elde edecekleri getiri beklentisi artmaktadır. İthalat ve ihracat üzerinde döviz kurunun etkisini araştıran ampirik çalışmalarda ülkelerin ekonomik yapılarının farklı oluşu, analizlerde kullanılan değişkenlerin aylık, çeyrek ya da yıllık hazırlanıp değişik dönemleri kapsamış olması literatürde ortak bir görüşe varılamamasına neden olmuştur.

Büyük devalüasyonlar ülkenin ulusal parasının gelecekte beklenen değerini artıracığı için döviz kurunda beklenen büyük devalüasyonların ardından ülkeye büyük çapta doğrudan yabancı sermaye yatırımı girişi olmaktadır. Aynı bu sebeple ülke parasının değerinde meydana gelen ani değerlenme doğrudan yabancı sermaye yatırımı akımının azalmasına yol açacaktır.

Ekonomik büyüme ile ihracat ve ithalat arasındaki ilişki birçok akademik çalışmanın konusunu teşkil etmiştir. Dış ticaret hacmindeki artışların ekonomik büyümeyi tetiklediği A.Smith'den bu yana birçok iktisatçının dikkatini çekmiştir. Ancak bu konuda yapılan ampirik çalışmalar göstermiştir ki bu etkinin derecesi ülkelerin ekonomik dinamiklerine, uygulanan ekonomi politikalarına, makro ekonomik büyüklüklerin diğer değişkenler üzerindeki etkilerine göre farklılıklar arz etmektedir. Yapılan granger nedensellik testi sonucuna göre Abu-Qarn ve Abubader (2001), Shirazi ve Abdul Manap (2005), Ağayev (2011) vd. çalışmalarında olduğu gibi ihracat artışından iktisadi büyümeye doğru herhangi bir Granger nedensellik

ilişkinin bulunmadığı, diğer bir ifadeyle ülkemiz için ilgili analiz döneminde ihracata dayalı büyüme varsayımının geçerli olmadığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Açıcı, Yunus (2015). *Türkiye’de Döviz Kuru Geçişkenliğinin İhracat ve İthalat Fiyatları Üzerindeki Etkisi*. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Malatya.
- Ağayev, Seymur (2010). “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneğinde Panel Eştümleşme ve Panel Nedensellik Analizleri”. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 12/1: 159-184.
- Alberola Enrique ve Molina Luis (2005). *What Does Really Discipline Fiscal Policy in Emerging Markets? The Role and Dynamics of Exchange Rate Regimes*. EconWPA. International Finance No.0507003.
- Alper, Ali Eren (2015). *Exchange Rate Volatility And Trade Flows*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Adana.
- Alptekin, Volkan (2009). *Türkiye’de Dış Ticaret-Reel Döviz Kuru İlişkisi: Vektör Otoregresyon (Var) Analizi Yardımıyla Sınanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya.
- Arslan, Ceren (2005). “Döviz Kuru Riski ve Yönetimi”. *Ankara Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*. Ankara.
- Arslan İbrahim ve Bayraktutan Yusuf (2003). “Türkiye’de Döviz Kuru. İthalat ve Enflasyon İlişkisi: Ekonometrik Analiz (1980-2000)”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi. İ.İ.B.F. Dergisi*: 2.
- Aslan, Çağlayan (2017). *Türkiye’de Döviz Kuru Belirsizliği ve Dış Ticaret İlişkisi: Yapısal Var Analizi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Atabey Ayşegül, Develi Abdulkadir ve Saraç Taha Bahadır (2011). *Dış Ticarete Giriş: Ders Notları*. Efil Yayınevi. Ankara.

- Aygören, Yusuf (2014). *Döviz Kuru-Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği*. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kars.
- Ayhan, Fatih (2008). *İşsizlik ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Türkiye Üzerinde Analizine Yönelik bir Uygulama*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ayhan, Fatih (2016). *Döviz Kuru Oynaklığı. Dış Ticaret ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Uygulaması*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya.
- Bağıratan, Mahsum (2018). *Türkiye’de Dış Ticaretin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi*. Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Tekirdağ.
- Bağrıaçık, Atila (2002). “*Kambiyo Mevzuatı*”. (Editör: Nüvit Oktay). Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1346. Açıköğretim Fakültesi Yayını: 743. Eskişehir.
- Balaylar Nilgün A. ve Duygulu Aylin A. (2004). “Türkiye’de Para İkamesi Olgusu ve Para Talebinin İstikrarı”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi*. 19/2: 33-54 İzmir.
- Barışık, Salih (2001). “Para Kurulu Sistemi. Üstünlükleri ve Zayıf Yönleri”. *G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*. 2: 51-68.
- Bayrakdar, Seda (2007). *1980 Sonrası Uygulanan İktisat Politikalarının Türk Dış Ticareti Üzerindeki Etkisi*. Kırıkkale Üniversitesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale.
- Benhabib Jess ve Spiegel Mark M. (1994). “The Role Of Human Capital In Economic Development Evidence From Aggregate Cross-Country Data”. *Journal of Monetary Economics*. USA. 143-173.
- Berberoğlu Necat ve Oktay Nüvit (1987). “Statistical Analysis of The Relationship Between The Foreign Exchange Rates and The Direction of Exports: The Turkish Example” *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 2:7.

- Bilson, John F.O. (1978); "The Current Experience with Floating Exchange Rates: An Appraisal of the Monetary Approach". American Economic Review. Papers and Proceedings. Vol.68. No:2: 392-394.
- Boratav, Korkut (1976). *100 Soruda Gelir Dağılımı*. Gerçek Yayınevi. s.8.
- Bostan Aziz ve Özdemir Abdullah (2011). "*Makro İktisat*". Üniversitem Kitabevi Yayınevi. Aydın.
- Cengiz, Çağdaş (2018). *Döviz Kurunun Belirlenmesine Yönelik Teorik Yaklaşımları*. Sakarya İktisat Dergisi. 7/4: 1-17.
- Chakrabarti Rajesh ve Scholnick Barry (2002). Exchange Rate Expectations And Foreign Direct Investment Flows. *Review Of World Economics (Weltwirtschaftliches Archiv)*. Springer. 138(1). 1-21.
- Cingöz, Banu (2011). "*Türkiye Ekonomisinde Dış Ticaret Politikası ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Analizi (1980-2008)*". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hatay.
- Çağlar, Ünal (2003). *Döviz Ekonomisi*. Alfa Yayıncılık. 1. Baskı. İstanbul.
- Çelik, Tankut Taner (2007). "*Etkin Piyasa Hipotezi ve Gelişmekte Olan Hisse Senedi Piyasalarında Eşhareketlilik*". İstanbul Teknik Üniversitesi. SBE. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.
- Çevik, Hatice (2013). *Döviz Kuru. İhracat ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir.
- Çufadar, Ümit (2010). "*Türkiye'deki Döviz Piyasasının Katılımcıları ve Katılımcıların Piyasadan Beklentileri*". Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Finansman Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Demircioğlu, Mehtap (2009). *Döviz Kuru Politikaları ve Dış Ticaret 1980 Sonrası Türkiye Örneği*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir.

- Dickey David ve Fuller Wayne (1979). "Distribution Of The Estimators For Autoregressive Time Series With A Unit Root". *Journal Of The American Statistical Association*. 74/366: 427-431.
- Dinçer, Nazire Demir (2005). "Döviz Kuru Dalgalanmalarının Asimetrik Etkiler: Türkiye Örneği". DPT Uzmanlık Tezi. Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Dinler, Zeynel (1998). *İktisada Giriş*. Ekin Kitabevi Yayınları: Bursa.
- Direkçi Tuba ve Özçiçek Ömer (2010). Reel Kurun Türkiye’de Ekonomik Faaliyetler Üzerindeki Etkisi. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*. 2. 99-109.
- Eğilmez Mahfi ve Kumcu Ercan (2004). *Ekonomi Politikası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eichengreen, Barry (1996). *Globalizing Capital. A History Of The International Monetary System*. Princeton.
- Erdem, Caner (2019). *A Regional Analysis Of The Effects Of Exchange Rate Volatility On Export And Import In Turkey*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Enders, Walter (2003). *Applied Econometric Time Series.2nd (Second) Edition*. Wiley.
- Erdoğan, Serdar (2007). *Döviz Kuru –Ödemeler Bilançosu İlişkisi: Türkiye Örneği*. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Zonguldak.
- Ertek, Tümay (2006). *Makroekonomiye Giriş (Basından Örneklerle)*. Beta Basım. İstanbul.
- Gedik, Alper (2014). *Reel Efektif Döviz Kurunun Dış Ticaret Dengesi Üzerine Etkisi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya.
- Giovannini Alberto ve Turtelboom Bart (1994). "The Handbook of International Macroeconomics." Edited by Frederick Van Der Ploeg. *Blackwell Publishers. First Published: 394*.

- Gibson, Heather (1996). *International Finance*. Longman Group Limited. New York.
- Göktaş, Yılmaz Özlem (2005). “Türkiye Ekonomisinde Büyüme İle İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi”. *Ekonometri ve İstatistik Dergisi*. Sayı: 2: 65.
- Gujarati, Damodar (1993). *Temel Ekonometri*. (Çev: Ümit Şenesen&Gülay Günlük Şenesen). İstanbul: Literatür Yayıncılık. s.713.
- Gültekin, Gülçin (2006). *Bazı Döviz Kuru Modellerinin Belirlenmesi ve Amprik Uygulama Türkiye Örneği*. Gazi Üniversitesi. SBE. Ekonometri ABD. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Gültekin, Saadettin (2011). “Küreselleşme Çağında Dış Ticarete Rekabet İçin Kümelenme Stratejisi: Türkiye'nin Tarım Kümelenmesi Gerekliliği”. *Kocaeli Üniversitesi. SBE Dergisi*. 22(2). 29-40.
- Gürsoy, Yaser (2012). *Dış Ticaret İşlemleri Yönetimi*. Güncelleştirilmiş 7. Baskı. Ekin Kitabevi: Bursa.
- Işıklar, Gültekin (1998). “*Teoride ve Uygulamada Döviz Kuru Belirlenmesi ve Türkiye Üzerine Bir Deneme*” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara.
- İnan, Alpan (2002). *Kur Rejimi Tercih ve Türkiye*.
<https://www.tbb.org.tr/tr?aspxerrorpath=/turkce/arast%c3%84%c2%b1rmalar/kurrejimleriyle1%c3%bcLverileri.doc>
- İyibozkurt, Erol. (1995). “*Uluslararası İktisat Teori ve Politika*”. Ezgi Kitabevi Yayınları. Bursa.
- Johnson, Harry (1977). “The Monetary Approach to Balance of Payments Theory and Policy: Explanation and Policy Implications”. *Economica*. 44: 220-225.
- Jones, Charles (2001). *İktisadi Büyüme Giriş* (Çev: Sanlı Ateş & İsmail Tuncer). Literatür Yayınları: İstanbul.
- Kansu, Aydan (2006). *Döviz Kuru sistemleri ve Döviz Krizleri - Türkiye 1994 ve 2001 Krizleri*. Güncel Yayıncılık. İstanbul.

- Kapner Kenneth R. ve Marshall John F. (1990). *The Swaps Handbook: "Swaps and Related Risk Management Instruments"*. Institute of Finance. New York.
- Kar Muhsin ve Taban Sami (2005). *"İktisadi Gelişmenin Temel Dinamikleri ve Kaynakları"*. İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü. Ekin Kitabevi. Ed: Muhsin Kar ve Sami Taban. Bursa.
- Karabıyık, Hande (2010). *The Impact Of Exchange Rate Volatility On Trade Flows: An Empirical Study With A Panel Data Approach*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Karadam, Duygu Yolcu (2014). *The Real Exchange Rate and Economic Growth*. ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara.
- Karagöz Kadir ve Karagöz Murat (2009). *Türkiye'nin Küresel Ticaret Potansiyeli: Çekim Modeli Yaklaşımı*. Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi. 10(2). 127-144.
- Karan, Baha (2001). *Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi*. Gazi Kitabevi. Ankara.
- Karan, Ceyda (2007). *"Türkiye'de Döviz Dayalı Vadeli İşlem Sözleşmeleri Takası ve Uygulaması"*. Marmara Üniversitesi. Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü. Sermaye Piyasası ve Borsa ABD. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Kardaşlar, Ahmet (2013). *Döviz Kuru İle Makroekonomik Büyüklükler Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana.
- Kızılkaya, Oktay (2012). *Reel Döviz Kuru, Yabancı Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya.
- Kibritçiöglü, Aykut (1998). İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşerî Sermayenin Yeri. *AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. Cilt 53. No. 1-4: 207-230.

- Koç, Aylin (2013). “Beşerî Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yatay Kesit Analizi ile AB Ülkeleri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Maliye Dergisi*. 165: 242.
- Koçak, Sait (2006). “Döviz Kurundaki Değişikliklerin Ekonomik Etkileri”. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi. SBE. İktisat ABD. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş.
- Krugman, Paul (2000). *Maurice Obstfeld: International Economics Theory And Policy*. California. Addison-Wesley Publishing Company.
- Lipsey Richard, Steiner Peter ve Purvis Douglas (1984). *Economics*. Harper and Row Publishers. New York.
- Machlup, Fritz (1970). *International Monetary Economics*. Unvin Brothers Ltd. London.
- Mammadov, Orkhan (2016). *Dış Ticaret - İktisadi Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneği*. Kocaeli Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli.
- Mera, Nertil (2017). *Döviz Kuru Volatilitesi Ekseninde Ticaret Dengesini Etkileyen Faktörler: Türkiye ve BRICS Ülkeleri İçin Ampirik Bir Analiz*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.
- Müslümov, Alövsat (2003). “Döviz Kuru Sistemleri ve Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Ekonomiye Etkileri”. *TÜGİAD Ekonomi Ödülleri. Bilimsel Eser Yarışması*. İstanbul.
- Oksay, Suna (2001). “Döviz Kuru ve Ödemeler Bilançosu Politikaları Türkiye (1923-2000)”. Beta Yayınevi. İstanbul.
- Ordu, Cem Ferdi (2013). *Döviz Kuru Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği*. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın.

- Özavnik, Coşkun (1994). *Döviz Kurunu Belirleyen Faktörler ve Kur Riski*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Özçelik, Özge (2012). *Dış Ticaretin İktisadi Büyüme Üzerine Etkileri: Çin ve Türkiye Örneği*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Özdemir A.K. ve Şahinbeyoğlu G. (2000). *Alternatif Döviz Kuru Sistemleri*. TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü Tartışma Tebliği. <http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/dpaper39.pdf> (08.07.2018).
- Öztürk Lütfü ve Değer Kemal (2003). Parasal Birliğin Üye Ülkeler Açısından Fayda ve Maliyetleri. *Avrupa Çalışmaları Dergisi*. 2/4:103-121.
- Öztürk, Nazım (2012). *Dış Ticaret: Kuram Politika Uygulamaları*. Ekin Kitabevi: Bursa.
- Öztürk Nazım ve Bayraktar Yüksel. (2010). “Döviz Kurlarını Açıklamaya Yönelik Yeni Yaklaşımlar”. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 11/1: 170-183.
- Parasız, İlker (1998). *Türkiye Ekonomisi: 1923'den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*. Bursa: Ezgi Kitapevi. 1. Baskı.
- Pekin, Tekin (1995). *Ekonomiye Giriş*. Bilgehan Matbaası: İzmir.
- Plihon, Dominique. (1995). *Döviz Kurları*. Çev. Mehmet Bolak. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Salvatore, Dominick (1987). *International Economics. 2.nd Edition*. Mc Millian Publishing Co. U.S.A.
- Sevüktekin Mustafa ve Çınar Mehmet (2017). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Seyidoğlu, Halil (1998). *Uluslararası İktisat: Teori. Politika ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Yayınları.
- Seyidoğlu, Halil. (1997). “*Uluslararası Finans*”. 2. Baskı. Güzem Yayınları. İstanbul.

- Seyidoğlu, Halil. (2003). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*. Güzem Can Yayınları No: 20. İstanbul.
- Seyidoğlu, Halil (2001). “*Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*”. Güzem Yayınları. 14. Basım. İstanbul.
- Seyitoğlu, Halil (2003). “*Uluslararası Finans*”. Güzem Can Yayınları No:9. İstanbul.
- Şahin, Hüseyin (2006). *Türkiye Ekonomisi-Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu*. Yenilenmiş 8. Baskı. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Taban, Sami (2008). *İktisadi büyüme: Kavram ve Modeller*. Nobel Yayın Dağıtım. 17.
- Tarı, Recep (2010). *Ekonometri (6. Baskı)*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Thirwall, Anthony (2003). *Growth and Development*. Palgrave Macmillan. 7th Edition.
- Turguter, Yavuz (2011). *Türkiye Ekonomisinde Cari İşlemler Açığı ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Analizi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.
- Uçar, Bengisu (2014). *Türkiye Ekonomisi İçin Cari Açık ve İktisadi Büyüme İlişkisi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Unay, Cafer (1999). *Makro Ekonomi (Genişletilmiş 7. baskı)*. Bursa: VİPAŞ A.Ş. Yayınları.
- Utkulu, Utku (2005). “Avrupa Parasal Birliği Gerçekten bir Optimum Para Sahası mıdır?”. *İktisat Bölümü Dokuz Eylül Üniversitesi. İ.İ.B.F Siyasal*.1: 1.
- Ülengin, Burç (1995). “Bütçe Açığı. Parasal Büyüme. Enflasyon. Döviz Kuru ve Üretim Arasındaki Nedensellik İlişkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”. *ODTÜ Gelişme Dergisi*. 22(1): 101-116.
- Ülgener, Sabri (1976). *Milli Gelir. İstihdam ve İktisadi Büyüme*. Der Yayınevi. İstanbul.
- Ünsal, Erdal (2007). *İktisadi Büyüme*. Ankara: İmaj Yayıncılık.

- Ünsal, Erdal (2004). *Makro İktisada Giriş*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Ünsal, Erdal (2005). *Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Açık Ekonomi Makro İktisadı*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Üstünel, Besim (2003). *Ekonominin Temelleri*. Dünya Kitapları. İstanbul.
- Üzümcü, Adem (2002). *İçsel Büyüme Modelleri ve Dış Ticaret Kazançları (Türkiye Üzerine Bir Uygulama)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sivas.
- Varsak Serkan ve Bakırtaş İbrahim (2009). “Ekonomik Büyüme Üzerinde Beşeri Sermayenin Etkisi: Türkiye Örneği”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Wang Chengang, Yingqi Wei ve Xiaming Liu (2010). *Determinants of Bilateral Trade Flows in OECD Countries: Evidence from Gravity Panel Data Models*. The World Economy.
- Yağcı, Saba (2016). *İktisadi Büyüme Teorileri: 1980 Sonrası Türkiye’de Makroekonomik Değişkenlerin İktisadi Büyümeye Etkisi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Yakut, Şimal (1997). “Avrupa Para Sistemi ve Türkiye”. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İktisat ABD. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir.
- Yaman, Demet (2012). *Döviz Kuru Oynaklığının Dış Ticaret Üzerine Etkileri: Teori Ve Uygulama*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Yengil, Burcu (2019). *Türkiye’de Döviz Kuru, Dış Ticaret Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi*. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hatay.
- Yıldıran, Mustafa (2003). *İhracat Yapan İşletmelerde Kur Riski Yönetimi ve Denizli Bölgesinde Değişik Ölçekli Firmalarda Uygulama*. Süleyman Demirel

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İşletme ABD. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Isparta.

Yıldırım, Beyza (2019). *Döviz Kuru ve İhracat İlişkisi: Konya İli Örneği*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya.

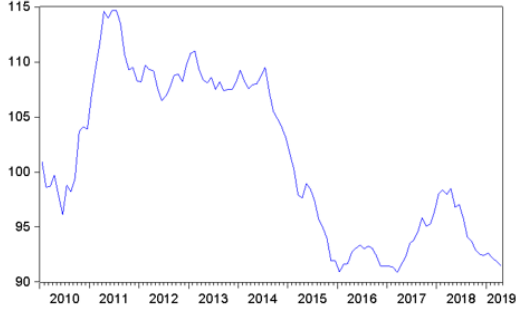
Yıldırım, Oğuz (2003). *Kura Dayalı İstikrar Politikası: Teori ve Ülke Uygulamaları*. Hazine Müsteşarlığı. Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Ankara: Başbakanlık.

Yılmaz Ömer ve Akıncı Merter (2011). “İktisadi Büyüme ile Cari İşlemler Bilançosu Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 15 (2): 363-377.

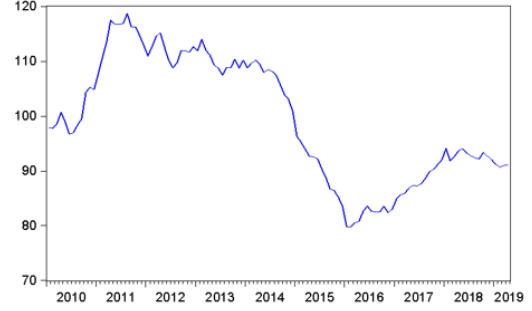
EKLER

Ek 1. Serilerin Düzey Seviyesindeki Grafikleri

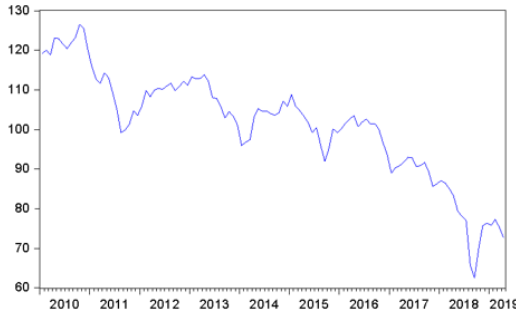
İHRACAT BİRİM DEĞER ENDEKSİ

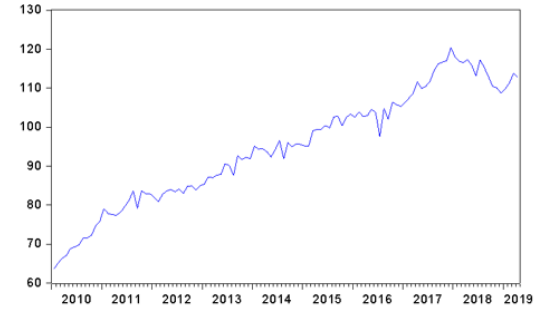
İTHALAT BİRİM DEĞER ENDEKSİ

REEL EFEKTİF DÖVİZ KURU

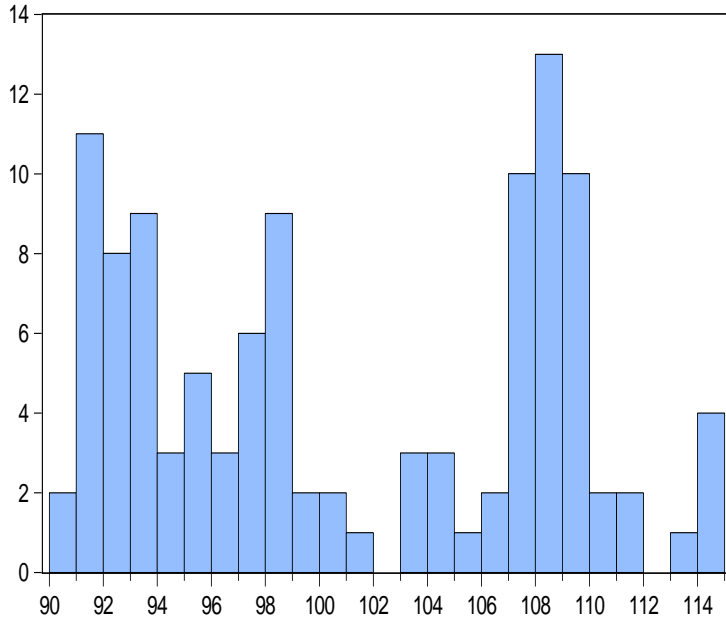

SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ

Ek 2. Serilerin Düzey Seviyesindeki Histogramları

İHRACAT BİRİM DEĞER ENDEKSİ

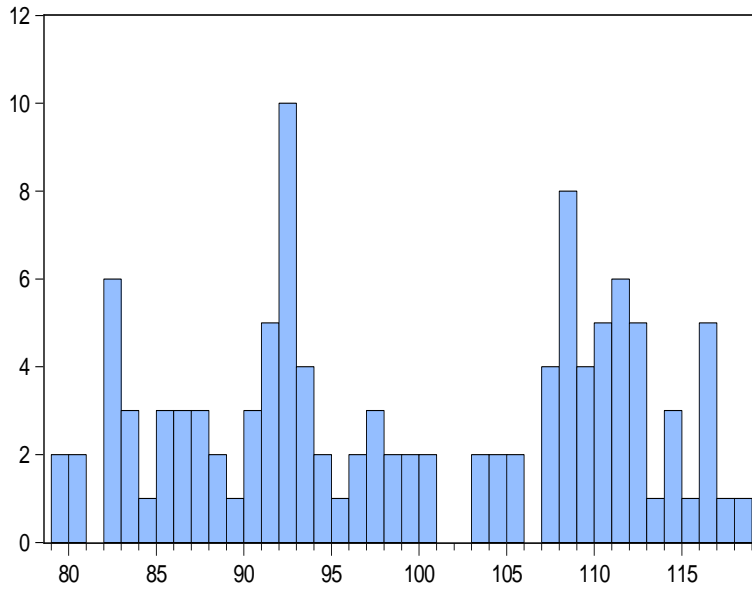

Series: EUVI
Sample 2010M01 2019M04
Observations 112

Mean 101.1740
Median 99.16500
Maximum 114.7000
Minimum 90.87000
Std. Dev. 7.361630
Skewness 0.112774
Kurtosis 1.537074

Jarque-Bera 10.22479
Probability 0.006022

İTHALAT BİRİM DEĞER ENDEKSİ

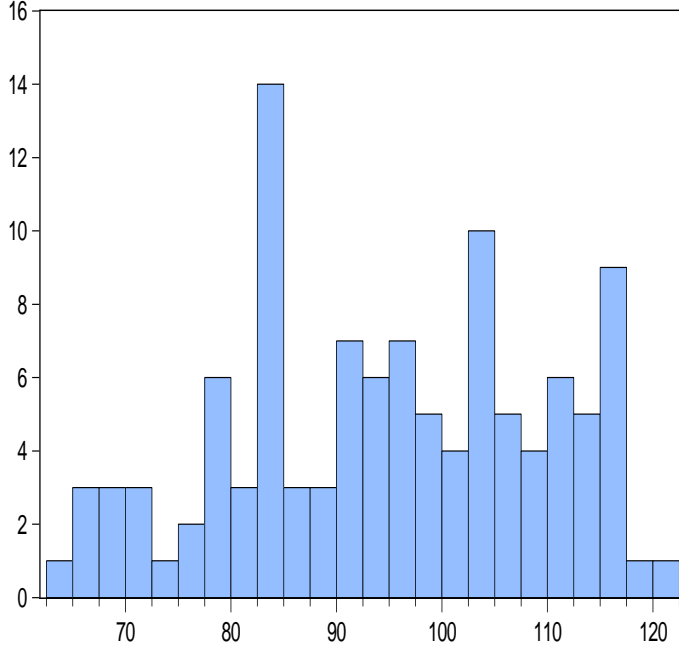

Series: IUVI
Sample 2010M01 2019M04
Observations 112

Mean 99.38580
Median 98.10000
Maximum 118.7000
Minimum 79.80000
Std. Dev. 11.40768
Skewness -0.029472
Kurtosis 1.625925

Jarque-Bera 8.827258
Probability 0.012111

MEVSİMSEL ETKİLERDEN VE ŞOKLARDAN ARINDIRILMIŞ SANAYİ
ÜRETİM ENDEKSİ

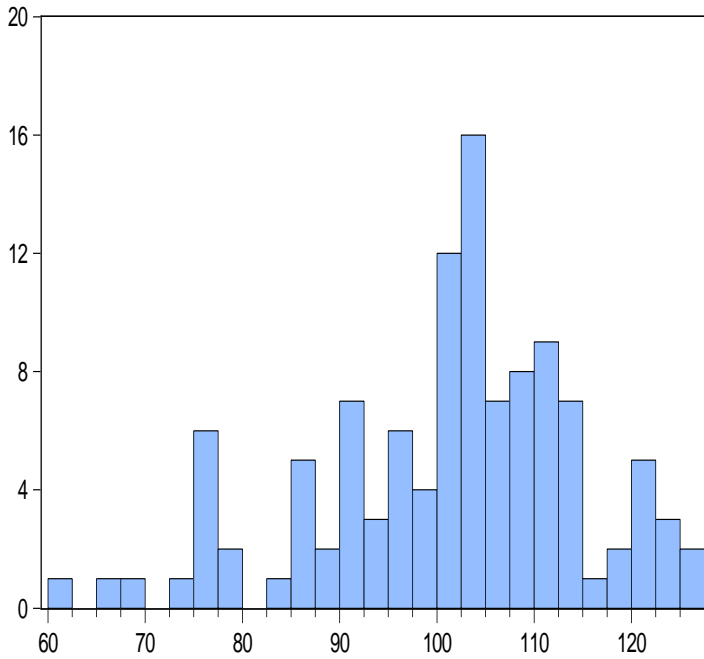

Series: IPI
Sample 2010M01 2019M04
Observations 112

Mean 94.83298
Median 95.15493
Maximum 120.3590
Minimum 63.58937
Std. Dev. 14.58015
Skewness -0.168608
Kurtosis 2.079059

Jarque-Bera 4.488624
Probability 0.106000

TÜFE BAZLI REEL EFEKTİF DÖVİZ KURU

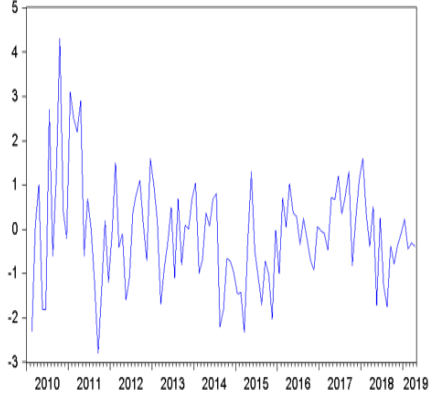
Series: REER
Sample 2010M01 2019M04
Observations 112

Mean 101.1586
Median 103.2450
Maximum 126.5100
Minimum 62.47000
Std. Dev. 13.51647
Skewness -0.604542
Kurtosis 3.133969

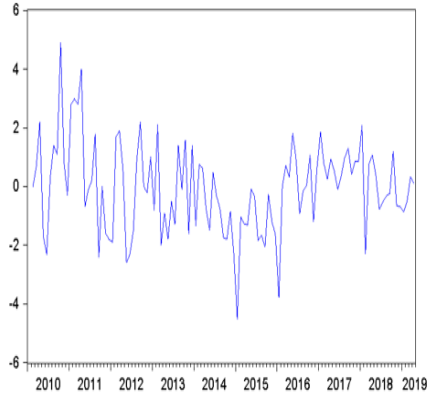
Jarque-Bera 6.905888
Probability 0.031652

Ek 3. Birinci Dereceden Farkı Alınmış Serilerin Grafikleri

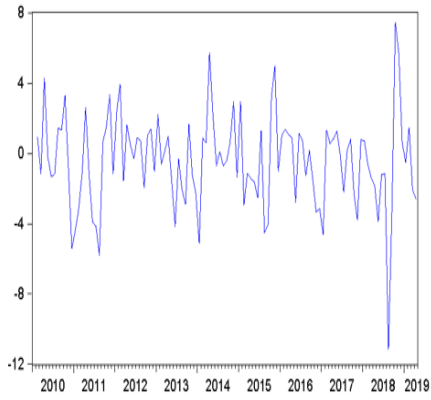
İHRACAT BİRİM DEĞER ENDEKSİ

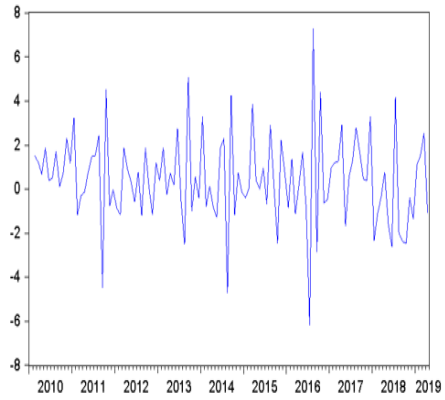
İTHALAT BİRİM DEĞER ENDEKSİ

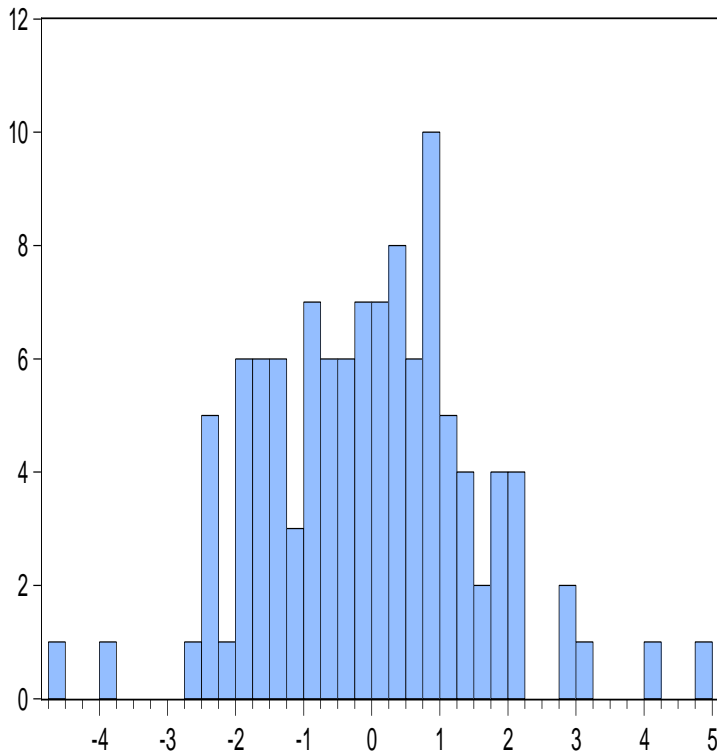
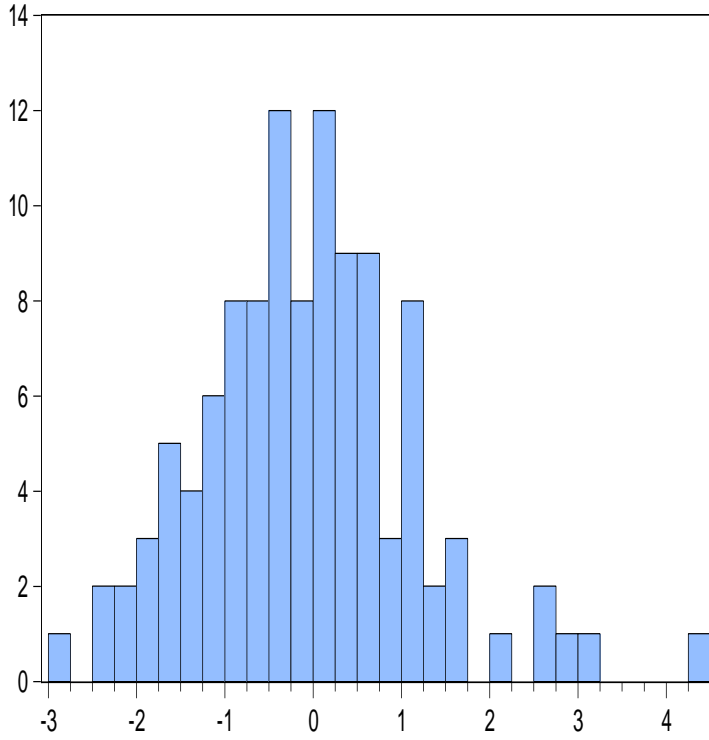
REEL EFEKTİF DÖVİZ KURU

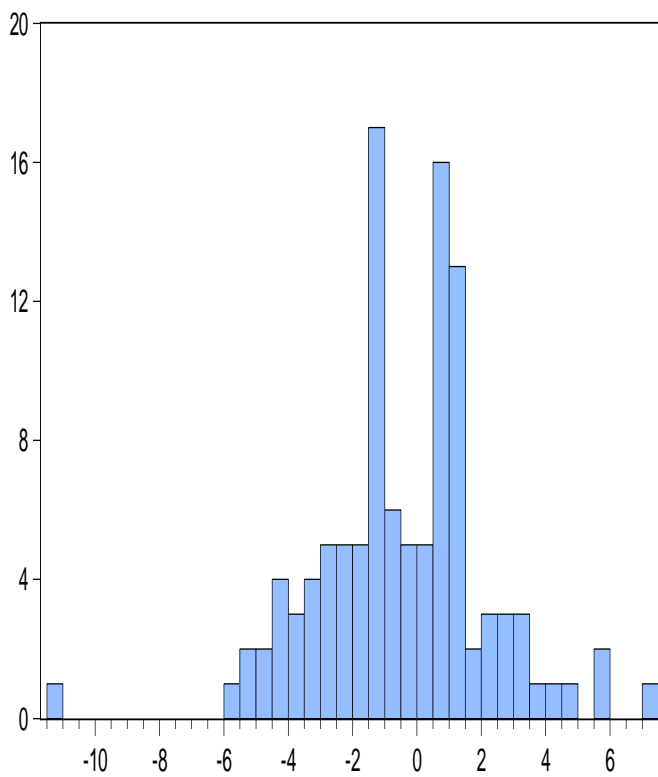
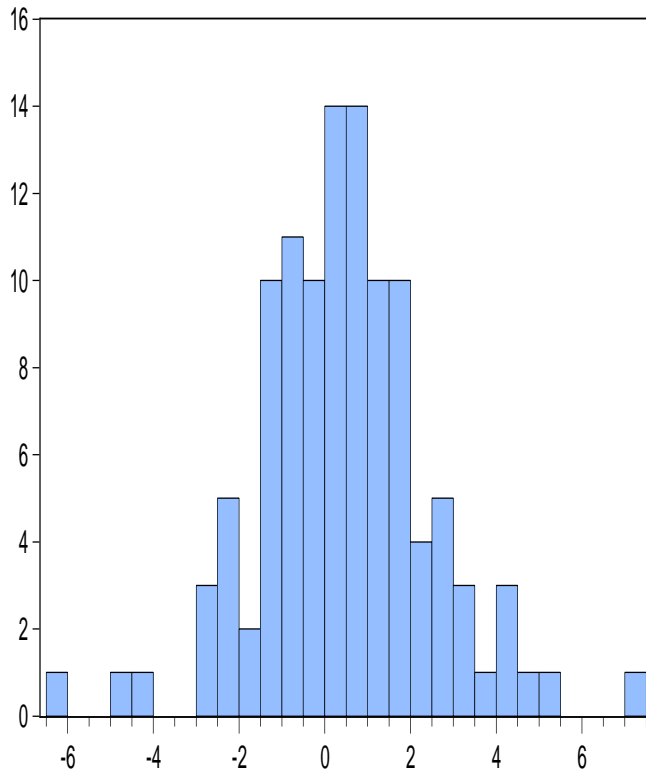

SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ

Ek 4: Birinci Dereceden Farkı Alınmış Serilerin Histogramları

Ek 5: VAR Yöntemiyle Gecikme Uzunluğu Tespiti

VAR Lag Order Selection Criteria
Endogenous variables: FARKIPI FARKIUVI FARKEUVI FARKCPI_REER
Exogenous variables: C
Date: 08/05/19 Time: 01:10
Sample: 2010M01 2019M04
Included observations: 103

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-788.2964	NA	56.42378	15.38440	15.48672*	15.42584
1	-756.6900	60.14433	41.68559	15.08136	15.59296	15.28857*
2	-732.9742	43.28699	35.93879*	14.93154*	15.85241	15.30452
3	-719.8541	22.92832	38.14382	14.98746	16.31761	15.52622
4	-705.3047	24.29610	39.50023	15.01563	16.75506	15.72016
5	-698.7118	10.49740	47.94052	15.19829	17.34700	16.06859
6	-685.3450	20.24497	51.28748	15.24942	17.80741	16.28549
7	-664.5593	29.86675*	47.82284	15.15649	18.12376	16.35834
8	-652.0845	16.95609	52.82395	15.22494	18.60149	16.59256

* indicates lag order selected by the criterion
LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)
FPE: Final prediction error
AIC: Akaike information criterion
SC: Schwarz information criterion
HQ: Hannan-Quinn information criterion

Ek 6: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests

Date: 08/05/19 Time: 00:57

Sample: 2010M01 2019M04

Included observations: 109

Dependent variable: FARKCPI_REER

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
FARKIUVI	0.430128	2	0.8065
All	0.430128	2	0.8065

Dependent variable: FARKIUVI

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
FARKCPI_REER	7.057597	2	0.0293
All	7.057597	2	0.0293

VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests

Date: 08/05/19 Time: 01:00

Sample: 2010M01 2019M04

Included observations: 109

Dependent variable: FARKCPI_REER

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
FARKEUVI	5.112193	2	0.0776
All	5.112193	2	0.0776

Dependent variable: FARKEUVI

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
FARKCPI_REER	0.848378	2	0.6543
All	0.848378	2	0.6543

VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests

Date: 08/05/19 Time: 01:01

Sample: 2010M01 2019M04

Included observations: 109

Dependent variable: FARKIPI

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
FARKCPI_REER	3.241849	2	0.1977
All	3.241849	2	0.1977

Dependent variable: FARKCPI_REER

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
FARKIPI	2.135891	2	0.3437
All	2.135891	2	0.3437

VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests

Date: 08/05/19 Time: 01:04

Sample: 2010M01 2019M04

Included observations: 109

Dependent variable: FARKEUVI

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
FARKIUVI	0.526241	2	0.7686
All	0.526241	2	0.7686

Dependent variable: FARKIUVI

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
FARKEUVI	12.53469	2	0.0019
All	12.53469	2	0.0019

VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests

Date: 08/05/19 Time: 01:05

Sample: 2010M01 2019M04

Included observations: 109

Dependent variable: FARKEUVI

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
FARKIPI	0.104110	2	0.9493
All	0.104110	2	0.9493

Dependent variable: FARKIPI

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
FARKEUVI	0.488906	2	0.7831
All	0.488906	2	0.7831

VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests

Date: 08/05/19 Time: 01:08

Sample: 2010M01 2019M04

Included observations: 109

Dependent variable: FARKIPI

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
FARKIUVI	0.772948	2	0.6794
All	0.772948	2	0.6794

Dependent variable: FARKIUVI

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
FARKIPI	0.091391	2	0.9553
All	0.091391	2	0.9553

Ek 7. VAR Modeli Sonuçları

System: UNTITLED
Estimation Method: Least Squares
Date: 08/05/19 Time: 01:12
Sample: 2010M04 2019M04
Included observations: 109
Total system (balanced) observations 436

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	-0.466214	0.102328	-4.556060	0.0000
C(2)	-0.073103	0.101361	-0.721213	0.4712
C(3)	0.057077	0.167436	0.340888	0.7334
C(4)	-0.160885	0.155534	-1.034404	0.3016
C(5)	0.065830	0.203326	0.323767	0.7463
C(6)	0.128593	0.208042	0.618109	0.5369
C(7)	-0.035864	0.073595	-0.487313	0.6263
C(8)	0.127082	0.072980	1.741334	0.0824
C(9)	0.708040	0.196594	3.601530	0.0004
C(10)	-0.033775	0.073386	-0.460237	0.6456
C(11)	-0.049311	0.072692	-0.678354	0.4979
C(12)	-0.072962	0.120079	-0.607614	0.5438
C(13)	0.039185	0.111542	0.351299	0.7255
C(14)	0.564890	0.145817	3.873962	0.0001
C(15)	0.183066	0.149199	1.226992	0.2205
C(16)	-0.070805	0.052780	-1.341521	0.1805
C(17)	-0.143630	0.052338	-2.744279	0.0063
C(18)	-0.067853	0.140989	-0.481266	0.6306
C(19)	-0.015780	0.063391	-0.248935	0.8035
C(20)	0.012504	0.062791	0.199142	0.8423
C(21)	-0.006831	0.103724	-0.065857	0.9475
C(22)	0.072449	0.096350	0.751929	0.4525
C(23)	0.334582	0.125957	2.656327	0.0082
C(24)	-0.040447	0.128878	-0.313838	0.7538
C(25)	-0.032289	0.045591	-0.708231	0.4792
C(26)	0.040113	0.045210	0.887258	0.3755
C(27)	-0.040640	0.121787	-0.333700	0.7388
C(28)	-0.153714	0.137890	-1.114758	0.2656
C(29)	-0.178408	0.136586	-1.306198	0.1922
C(30)	0.231164	0.225624	1.024554	0.3062
C(31)	0.232075	0.209585	1.107306	0.2688
C(32)	-0.077898	0.273986	-0.284314	0.7763
C(33)	-0.721900	0.280341	-2.575076	0.0104
C(34)	0.260938	0.099172	2.631175	0.0088
C(35)	-0.154301	0.098342	-1.569024	0.1174
C(36)	-0.261919	0.264915	-0.988689	0.3234
Determinant residual covariance		20.12072		

$$\begin{aligned} \text{Equation: FARKIPI} &= C(1)*\text{FARKIPI}(-1) + C(2)*\text{FARKIPI}(-2) + C(3) \\ &* \text{FARKIUUVI}(-1) + C(4)*\text{FARKIUUVI}(-2) + C(5)*\text{FARKEUUVI}(-1) + C(6) \\ &* \text{FARKEUUVI}(-2) + C(7)*\text{FARKCPI_REER}(-1) + C(8) \\ &* \text{FARKCPI_REER}(-2) + C(9) \end{aligned}$$

Observations: 109

R-squared	0.207373	Mean dependent var	0.426075
Adjusted R-squared	0.143963	S.D. dependent var	2.038456
S.E. of regression	1.886026	Sum squared resid	355.7092
Durbin-Watson stat	1.994826		

$$\begin{aligned} \text{Equation: FARKIUUVI} &= C(10)*\text{FARKIPI}(-1) + C(11)*\text{FARKIPI}(-2) + C(12) \\ &* \text{FARKIUUVI}(-1) + C(13)*\text{FARKIUUVI}(-2) + C(14)*\text{FARKEUUVI}(-1) + C(15) \\ &* \text{FARKEUUVI}(-2) + C(16)*\text{FARKCPI_REER}(-1) + C(17) \\ &* \text{FARKCPI_REER}(-2) + C(18) \end{aligned}$$

Observations: 109

R-squared	0.292354	Mean dependent var	-0.067798
Adjusted R-squared	0.235743	S.D. dependent var	1.547191
S.E. of regression	1.352582	Sum squared resid	182.9478
Durbin-Watson stat	2.079267		

$$\begin{aligned} \text{Equation: FARKEUUVI} &= C(19)*\text{FARKIPI}(-1) + C(20)*\text{FARKIPI}(-2) + C(21) \\ &* \text{FARKIUUVI}(-1) + C(22)*\text{FARKIUUVI}(-2) + C(23)*\text{FARKEUUVI}(-1) + C(24) \\ &* \text{FARKEUUVI}(-2) + C(25)*\text{FARKCPI_REER}(-1) + C(26) \\ &* \text{FARKCPI_REER}(-2) + C(27) \end{aligned}$$

Observations: 109

R-squared	0.121390	Mean dependent var	-0.066055
Adjusted R-squared	0.051101	S.D. dependent var	1.199407
S.E. of regression	1.168360	Sum squared resid	136.5065
Durbin-Watson stat	2.039487		

$$\begin{aligned} \text{Equation: FARKCPI_REER} &= C(28)*\text{FARKIPI}(-1) + C(29)*\text{FARKIPI}(-2) + \\ &C(30)*\text{FARKIUUVI}(-1) + C(31)*\text{FARKIUUVI}(-2) + C(32)*\text{FARKEUUVI}(-1) + \\ &C(33)*\text{FARKEUUVI}(-2) + C(34)*\text{FARKCPI_REER}(-1) + C(35) \\ &* \text{FARKCPI_REER}(-2) + C(36) \end{aligned}$$

Observations: 109

R-squared	0.178162	Mean dependent var	-0.423945
Adjusted R-squared	0.112415	S.D. dependent var	2.697608
S.E. of regression	2.541463	Sum squared resid	645.9036
Durbin-Watson stat	1.935254		

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Çiğdem ALİM
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 01.01.1990 Sivas
e-posta : cigdem58ozdemir@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	2012
Yüksek Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
09.13.2010	Danışment İlkokulu/Ortaokulu	Memur
27.05.2019	İl Milli Eğitim Müdürlüğü	Şef

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı KPDS () ÜDS (75) TOEFL () IELTS ()